

ARKIVERT

2022

for oss og fremtiden

NÆRINGSLEVSARKIV

BEVARING AV FYLKETS INDUSTRIHISTORIE

NÆRINGSLEVSARKIVER I VESTFOLD OG TELEMAR

BERGINDUSTRIEN - SENTRAL NÆRING I OVER 1000 ÅR

INNOVASJON OG VEKST - JOTRON SIKRET FOR ETTERTIDEN

TROSVIK VERKSTEDS OMSTILLING

LEDER

En stor del av samfunnets verdiskaping skjer i privat sektor, og etter å ha lest dette nummeret av Arkivert vil du sitte igjen med kunnskap om hvorfor det er viktig at samfunnet bevarer arkiver og hvorfor private arkiver er en viktig del av vår felles samfunnsdokumentasjon.

«Ingen arkiver – ingen historie», skriver en av artikkelforfatterne. Videre viser hun hvordan vi gjennom bevarte privatarkiver fra næringsliv i Vestfold kan fortelle historiene om næring og industri, om samfunnsutvikling og om arbeidsplasser.

Vestfoldarkivet har de siste årene hatt en betydelig satsing på bevaring og tilgjengeliggjøring av arkiver etter bedrifter. Arkiver etter viktige aktører både i Vestfold, Telemark og Buskerud er bevart, ordnet og tilgjengeliggjort. Et ordnet og tilgjengelig arkiv er også viktig for bedriften som avleverer. Arkivet sikrer god forvaltning og drift, og det kan brukes til intern identitetsbygging og merkevarebygging. Arkivene er kilder til å forstå historien og samfunnsutviklingen både i egen region og nasjonalt.

Flere av bedriftene du kan lese om i Arkivert, ble lagt ned før vi fikk avlevert arkivene. Vi har bevart historien om disse bedriftene, men satsingen på næringslivsarkiver i dag er tuftet på et samarbeid med eksisterende bedrifter. Sammen har Telemarksarkivet og Vestfoldarkivet laget en bevaringsstrategi for arkiver etter næringslivet, og vi er i ferd med å etablere et eget næringslivsarkiv for Vestfold og Telemark. Vi inviterer næringslivet i vårt område til et samarbeid og et økonomisk spleiselag om bevaring av arkiver slik at vi kan fortsette å skrive historie.

Jeg vil rette en stor takk til viktige samarbeidspartnere i arbeidet med å bevare arkiver fra næringslivet og en ekstra takk til alle bidragsyterne i dette nummeret av Arkivert.

Helt til slutt vil jeg nevne at Vestfoldarkivet ble opprettet som Fylkesarkivet i Vestfold i 1997 – et jubileum vi blant annet ferier med økt satsning på bevaring av arkiver etter næringslivet.

Karianne Schmidt Vindenes

avdelingsdirektør, Arkiv og forvaltning, Vestfoldmuseene

Innhold

- 4** ARKIV – RETTIGHETER OG HUKOMMELSE
- 6** SAGT OM PRIVATARKIV
- 8** NÆRINGSLIVSARKIVER I VESTFOLD OG TELEMAR
- 14** INNOVASJON OG VEKST – JOTRON SIKRET FOR ETTERTIDEN
- 16** BEVARING AV FYLKETS INDUSTRIHISTORIE
- 20** BERGINDUSTRIEN – SENTRAL NÆRING I VESTFOLD OG TELEMAR I OVER 1000 ÅR
- 25** BEVARINGSVURDERINGER GIR GEVINST
- 28** TROSVIK VERKSTEDS OMSTILLING
- 36** FORRETNINGSBANKER FOR NÆRINGSLIVET
- 40** PORSGRUNDS PORSELÆNSFABRIK – ENE OG ALENE
- 44** HANDELSHUSET BLEHR
- 47** HISTORY MARKETING – STRATEGISK BRUK AV HISTORIEN
- 50** BILEVENTYRET I STAVERN – STAVÆRN BILFABRIK AS
- 54** GJENSTANDER ETTER NÆRINGSLIVET
- 58** HYDROARKIVENE – EN SKATTKISTE AV MULIGHETER
- 62** SMÅSTOFF
- 63** HER FINNER DU VESTFOLDARKIVET

NOTISER FRA SAMLINGENE: 12–13, 32–35, 56–57, 60–61.

Ta kontakt med oss om du vil lese tidligere utgaver med vekt på maritim historie (2016), skole (2017), næringsliv (2018), vår nye region (2019/2020) og andre verdenskrig (2021).

KONTAKTINFORMASJON:

(+47) 970 67 296
vestfoldarkivet@vestfoldmuseene.no

BESØKSADRESSE:

Hinderveien 10, Sandefjord

POSTADRESSE:

Vestfoldmuseene IKS
Vestfoldarkivet
PB. 1247
3205 Sandefjord

FORETAKSNUMMER:

993871184

vestfoldarkivet.no

Redaktør: Heidi Meen

Skribenter: Ansatte i Vestfoldmuseene, Telemark Museum og Norsk Industrierarbeidermuseum.

Layout: Linn Liverød/bergallum.no

Trykk: BK.no

ISSN 2703-9390 (online)
ISSN 2464-4420 (trykt utg.)

Forsidebilde: Utsnitt fra en av Jotrons mange brosjyrer. Forsidetekst: «VHF Ground to Air Radio Communication System» og ISO 9001. Hentet fra arkivet A-2712 - PA 1455 - Jotron AS, Vestfoldarkivet.

FEBRUAR 2022

ARKIVERT KOMMER UT EN GANG I ÅRET. LES MER PÅ VESTFOLDARKIVET.NO

ARKIV

RETTIGHETER OG HUKOMMELSE

Arkiver er med på å beskytte innbyggernes rettigheter og er grunnleggende for å etablere en kollektiv hukommelse. De er også viktige for å støtte virksomheters effektivitet, ansvar og transparens.

| TEKST: KARIANNE SCHMIDT VINDENES, Vestfoldmuseene |

verdenserklæringen om arkiver, som ble vedtatt av UNESCO i 2011, legges det vekt på det kollektive ansvaret vi alle har for å forvalte og bevare arkivene. Ansvaret gjelder både innbyggere, offentlig ansatte, beslutningstakere, arkivarer og alle som skaper arkiver. Det er flere årsaker til at det er viktig at arkiver blir bevart.

HVA ER EGENTLIG ET ARKIV?

Arkiver er dokumentasjon som langtidsbevares. Med dokumentasjon menes informasjon som løpende bekrefter hvordan en virksomhet, organisasjon eller person har handlet, utøvd myndighet eller utført tjenester og andre oppgaver. Dette omfatter blant annet prosesser, beslutninger, handlinger med rettslige virkninger samt vesentlige hendelser og forhold.

INDIVIDETS BEHOV FOR ARKIVER

Som innbygger i en kommune, en fylkeskommune eller et land har vi behov for dokumentasjon om rettighetene våre bevares. Det kan være skjøtet på huset du eier, eller retten til skolegang eller til helsehjelp. Som innbyggere stoler vi på at det offentlige tar vare på dokumentasjon av rettighetene våre, og vi kan be om en kopi av vitnemål og fagbrev eller om innsyn i dokumentasjon fra barnevern og helsetjenester. Når rettighetene våre er dokumentert, kan vi også etablere en individuell hukommelse gjennom innsyn i arkiver.

SAMFUNNETS BEHOV FOR ARKIVER

Åpenhet i offentlig forvaltning er grunnlovsfestet og er et fundament for et fungerende demokrati.

Arkiver og tilgang til disse er en forutsetning for at det offentlige kan ivareta denne åpenheten. Både pressen og enkeltpersoner kan søke innsyn i det offentliges arkiver – med visse unntak. Enkelte arkiver er klausulert fordi de inneholder taushetsbelagte opplysninger. Det kan også være restriksjoner på bruk av arkivmateriale ut fra opphavsrettslige hensyn. I tillegg kan en arkivskaper fra privat sektor sette spesielle betingelser for bruken av arkivet. En forutsetning for tilgang er at arkivet er ferdig ordnet, slik at det er mulig å finne frem i det.

Gjennom arkivene blir administrative, kulturelle og intellektuelle aktiviteter dokumentert, og denne dokumentasjonen gir et speilbilde av samfunnsutviklingen.

Arkivene er også en del av grunnlaget for vår felles hukommelse, som gjør at vi kan forstå både fortiden og samtiden. Gjennom arkivene blir administrative,

kulturelle og intellektuelle aktiviteter dokumentert, og denne dokumentasjonen gir et speilbilde av samfunnsutviklingen – vel å merke hvis også privat sektors arkiver bevares.

VIRKSOMHETERS BEHOV FOR ARKIVER

En bedrift har behov for å danne og bevare arkiver knyttet til egen virksomhet. Små og store aktiviteter nedfelles ofte skriftlig, på ulike vis. Det blir produsert og utvekslet dokumenter som tas vare på, og som utgjør virksomhetens minne. Dette er for eksempel møte-referater, korrespondanse, ordrer, personaldokumentasjon, notater, kalkyler og regnskap.

Gjennom arkivene kan man dokumentere beslutninger som har blitt fattet, og ivareta dokumentasjonskrav hjemlet i lov eller forskrift. Virksomheten vil også ha en interesse i at arkivene blir en del av den kollektive hukommelsen ved at bedriftens egen stemme blir bevart.

ARKIVINSTITUSJONERS ROLLE

En arkivinstitusjon har som hovedformål å ta vare på arkiver og gjøre dem tilgjengelig. I dette ligger det å samle inn, ordne, bevare og legge til rette for at arkivmateriale kan bruke av andre. Felles for alle arkivinstitusjoner, uavhengig av om de forvalter statlig, kommunalt eller privat arkivmateriale, er at de skal forvalte arkivene slik at autentisitet, pålitelighet, integritet og brukervennlighet ivaretas.

Arkivinstitusjoner skal legge til rette for at forskere og andre kan få tilgang til arkivene gjennom lesesalstjenester og digitalisering, for eksempel på Digitalarkivet.no. Arkivinstitusjonen plikter også å ha oversikt over arkivene sine. Oversiktene, som kalles arkivkataloger, gjøres søkbare på nett gjennom Arkivportalen.no. Her vil det også opplyses om arkivmateriale av ulike årsaker er klausulert for innsyn. Arkivinstitusjoner behandler også søknader om innsyn i materiale som dokumenterer individuelle rettigheter.

EN ARKIVINSTITUSJON TAR IMOT ARKIVER FRA ULIKE VIRKSOMHETER OG OPPBEVARER, FORVALTER OG STILLER DISSE TIL RÅDIGHET FOR BRUK.

VERDENSERKLÆRINGEN OM ARKIVER

«Arkiver dokumenterer beslutninger, handlinger og minner. Arkiver er en unik og uerstattelig arv som overføres fra generasjon til generasjon. Arkiver forvaltes fra de blir til, for å bevare deres verdi og meningsinnhold. De er autoritative informasjonskilder som understøtter pålitelige og transparente administrative prosesser. De spiller en vesentlig rolle i samfunnsutviklingen ved at de sikrer og bidrar til individets og fellesskapets hukommelse. Åpen tilgang til arkiver beriker kunnskapen om samfunnet, fremmer demokrati, beskytter innbyggernes rettigheter og bedrer livskvaliteten.»

Verdenserklæringen om arkiver ble vedtatt av UNESCO i 2011. arkivarforeningen.no

ILLUSTRASJON: Gilles & Cecitlie Studio.

Sagt om privatarkiv

Privatarkiv er arkiver etter organisasjoner, bedrifter, institusjoner og enkeltpersoner. Det vil si alle arkiver som ikke er tilknyttet det offentlige. Bevaringen av disse er ikke lovpålagt, men det er likevel viktig at disse kildene blir bevart.

Bevaring av digitalt skapte privatarkiv er et kappløp med tiden. Og jeg er oppriktig bekymret for at digitale arkiver forsvinner. Klarer vi å fange dem før det er for sent?

RIKSARKIVAR INGA BOLSTAD, ARKIVVERKET

For å få frem næringens egen stemme, må næringens egne arkiver bevares.

TORKEL THIME, ARKIVVERKET,
NESTOR I SEKTORARKIVARBEIDET

NHOs veikart for fremtidens næringsliv, «Neste Trekk», viser behovet for 250 000 nye private arbeidsplasser innen 2030 for å opprettholde vårt velferdssamfunn. Vi peker på fire områder med vekstpotensial, nemlig en grønnere økonomi, digitalisering, tjenestenæringer og mer internasjonal handel. Innen disse områdene har vår region mange muligheter for vekst og utvikling, og mange av de nye eksportrettede verdikjedene har fottfeste både i industrien på Herøya og ellers i regionen. Hydrogen, karbonfangst og -lagring, batteriteknologi, maritime næringer, legemiddelindustri og også opplevelsesbasert reiseliv.

Fremtidens arbeidsplasser bygges på våre fortrinn og på skuldrene av de bedriftene vi har i dag. Og de bedriftene vi har i dag er utviklet på skuldrene av fortidens industri – derfor er det så viktig å kjenne historien! Hvilke kloke valg ble tatt av Birkeland og Eyde på Herøya som førte til Norsk Hydro og siden til Yara og deretter til den mangfoldige spennende industrien vi har der i dag? Hva kan vi lære av forfedrene våre når vi nå skal utvikle ny industri? Et viktig grep er å ta vare på arkivene – både de historiske, men også de nåværende slik at fremtidens bedrifter kan lære av oss!

KRISTIN SAGA, REGIONDIREKTØR NHO VESTFOLD OG TELEMARK

Fylkeskommunen skal være pådriver for å samordne og styrke arbeidet med å bevare, tilgjengeliggjøre og formidle privatarkiv i fylket. Arbeidet med privatarkiv er forankret i fylkeskommunens planverk.

«Vestfold og Telemark – der mennesker møtes» er fylkets nye kulturstrategi. Den ble vedtatt av fylkestinget 19. mai 2021. Strategien dekker fagområdene bibliotekutvikling, friluftsliv, idrett, immateriell og materiell kulturarv, kulturfrivillighet, kunst, museum og privatarkiv.

ANE INGVLID STØEN, RÅDGIVER VESTFOLD
OG TELEMARK FYLKESKOMMUNE

Arkiver etter næringslivet gir oss dyp og bred innsikt i hvordan vår materielle virkelighet ble til. Næringslivsarkiver lar oss forstå mennesker av alle slag og hvordan de tenkte, levde, tjente og tapte – enten de eide bedriften, ledet den eller rett og slett jobbet der.

KNUT SOGNER, PROFESSOR I ØKONOMISK
HISTORIE, HANDELSHØYSKOLEN BI, OSLO

Privatarkiver sørger for at vi ser HELE samfunnet når historier skal sammenfattes. De offentlige arkivene er selvsagt sentrale, men gir oss bare én side av bildet. Samfunnsutviklingen er kompleks og uten privatarkivene vil denne kompleksiteten ikke komme tilstrekkelig fram.

I Vestfold og Telemark har vi utviklet en bevaringsplan som skal hjelpe oss å arbeide strategisk med å hente inn privatarkiver som dokumenterer vår komplekse samfunnsutvikling. Bl.a. ønsker vi å dokumentere den grønne omstillingen i dagens samfunn. Dette er kunnskap vi trenger for å kunne fortelle dagens og fremtidens forskere om det som skjer rundt oss.

LENE WALLE, DIREKTØR VESTFOLDMUSEENE

ET HELHETLIG BILDE: Samlet sett dokumenterer arkiver fra statlig, kommunal og privat sektor samfunnet fra ulike vinkler og ståsteder, og vil bidra til å gi et godt grunnlag for forskning, historieforståelse, identitet og rettsikkerhet.
Illustrasjon: Gilles & Cecilie Studio.

NÆRINGS- LIVS- ARKIVER

I VESTFOLD OG TELEMARK

Næringslivsarkivene er unike kilder til samfunns- og bedriftsutvikling. Likevel viser nasjonale og regionale kartlegginger at arkiver fra privat næringsliv er klart underrepresentert i det bevarte materialet. Dette ønsker Vestfoldarkivet å gjøre noe med.

| TEKST: ANN TOVE MANSHAUS OG HEIDI MEEN, Vestfoldarkivet |

Store næringsvirksomheter er og har vært selve bærebjelken i mange lokal-samfunns økonomiske, kulturelle og sosiale liv. Arkivene deres har derfor stor samfunnsmessig verdi. Likevel er det ingen selvfølge at de blir bevart for ettertiden. Mens bevaring av arkiver fra det offentlige er lovregulert, blir arkiver etter privat virksomhet i mindre grad systematisk tatt vare på, og mange privatarkiver har gått tapt opp igjennom historien – og gjør det sikkert også i dag. Dette betyr at en viktig brikke – det vil si mange brikker – vil mangle i det store puslespillet vår samtid vil være for fremtidens forskere og historieinteresserte. Av den grunn er det viktig å jobbe for at den dokumentasjonen som slike virksomheter skaper, blir tatt vare på.

HVA FÅR ETTERTIDEN SE?

Hvis ikke arkiver fra privat sektor blir bevart, vil en bedrifts eller nærings perspektiv gå tapt. Tilgjengelige kilder vil da for eksempel være det som har stått i media, som i noen tilfeller kan gi et unyansert bilde. Nasjonalbiblioteket tar gjennom pliktavleveringen vare på alt av aviser og sørger også for innhøsting av nettsider. I tillegg vil det finnes kilder knyttet til offentlige myndigheter, som ofte dreier seg om tilsyn og kontroll. Skal ettertiden få et balansert kildetilfang som reflek-

terer samfunnsutviklingen i Vestfold og Telemark, må bedriftens egen dokumentasjon være bevart og mulig å få innsyn i. Dette er også en av hovedtankene bak etableringen av sektorarkiver som Norsk olje- og gassarkiv og Norsk bergindustriarkiv.

PROSJEKT FOR BEVARING AV NÆRINGS- LIVS- ARKIVER

Vestfoldarkivet har fått utviklingsmidler fra Arkivverket til et treårig prosjekt som skal jobbe for bevaring av næringslivsarkiver i regionen. Prosjektet «Bærekraftig bevaring av næringslivsarkiver i Vestfold og Telemark» går over perioden 2021–2023. Arbeidet retter seg mot eksisterende bedrifter med papirbaserte og/eller digitalt skapte arkiver.

Bærekraftig bevaring innebærer å bruke de ressursene vi har i regionen, på en bedre måte samt å jobbe for gode, varige fellesløsninger som gir økt verdiskaping og samarbeid. Vi mener at dette er nøkkelen til suksess. Målet er å ha en varig løsning som tar hensyn til nåtidens og fremtidens ressurser og plassbehov, på plass fra 2024.

INNOVATIVT SAMARBEID I NY REGION

Sammenslåingen av Vestfold og Telemark til ett fylke åpnet opp for den regionale satsingen på næringslivsarkiver. Satsningen tar utgangspunkt i et godt samarbeid

ANNO 1901: Ansatt i teknisk rom. Bilde fra arkivet A-2251 - Pa 1045 - Tønsberg Papirindustri AS. Fotograf: Halfdan Torget, Tønsberg.

Et samarbeid mellom Vestfoldarkivet og næringslivet er avgjørende for et godt resultat.

på tvers av de gamle fylkesgrensene. Telemarksarkivet, med kompetanse på historie og samfunnsutvikling i det tidligere Telemark fylke, er derfor en selvskreven samarbeidspartner i prosjektet.

I tillegg bidrar Vestfold og Telemark fylkeskommune med viktig kompetanse på kultur- og næringsfeltet. Arbeidet med næringslivsarkiver åpner også opp for videre samarbeid med forskningsmiljøer og andre aktører i arkivsektoren. Men det viktigste samarbeidet, som også er avgjørende for å lykkes, er med næringslivet selv, og her er NHO Vestfold og Telemark en viktig aktør og døråpner til medlemsbedriftene i regionen.

NASJONAL BEVARINGSPLAN FOR PRIVATARKIV

Høsten 2020 ferdigstilte Arkivverket en ny bevaringsplan for privatarkiv. Målet har vært å identifisere aktører som på en eller annen måte har eller har hatt

betydning for utviklingen av Norge. Planen er ambisiøs og beskriver ny metodikk bygget på et systematisk, målrettet og proaktivt privatarkivarbeid. Planen viser også hvilke privatarkiver Arkivverket vil ta ansvar for de nærmeste årene, og hvilke kriterier de har lagt til grunn for utvelgelse av aktørene. Det innebærer ingen forpliktelser for aktørene å stå på planen, men Arkivverket ønsker kontakt for å undersøke muligheten for bevaring av arkivet. Arkiver av regional eller lokal betydning ivaretas gjennom nettverket av regionale og lokale bevaringsinstitusjoner, slik som Vestfoldarkivet.

KAPPLØP MED TIDEN

Det er også viktig å sikre dagens dokumentasjon for ettertiden, ikke bare gamle papirarkiver. Og dagens dokumentasjon er, som vi alle vet, digital. Den raske samfunnsutviklingen, med stadig raskere digitalisering, gjør det utfordrende å sikre dokumentasjon for

ettertiden. Dagens dokumentasjon opprettes, lagres og formidles i ulike digitale systemer, på ulike plattformer og i enorme mengder. System- eller leverandørskifter, utdaterte programvarer og ustabile lagringsformater forekommer stadig oftere.

I forbindelse med sin nye bevaringsplan for privatarkiver omtaler Arkivverket bevaring av digitalt skapte privatarkiver som et kappløp med tiden. I planen står det videre: «Skal vi lykkes med å fange den bevaringsverdige dokumentasjonen før den forsvinner, må vi handle nå!»

NY REGIONAL BEVARINGSSTRATEGI

Første skritt i arbeidet er en ny bevaringsstrategi for Vestfold og Telemark, utarbeidet av Vestfoldarkivet i samarbeid med Telemarksarkivet. Bevaringsstrategien definerer næringer og samfunnsområder av regional betydning og gjør oss i stand til å prioritere og utnytte ressursene best mulig. Arkiver som er omtalt både i den regionale strategien og i Arkivverkets nasjonale bevaringsstrategi, vil bli prioritert.

STYRENDE DOKUMENTER

- «NOU 2019: 9 Fra kalveskinn til datasjø» – ny lov om samfunnsdokumentasjon og arkiver
- «Nasjonal strategi for privatarkivarbeidet 2019–2023», Arkivverket
- «Å utvikle Vestfold og Telemark – verdiskaping gjennom grønn omstilling, Regional planstrategi 2020–2024»
- «Arkivutredning for Vestfold og Telemark 2021», Vestfold og Telemark fylkeskommune
- «Arkivverkets bevaringsplan for privatarkiv 2020»
- «Bevaringsstrategi for næringslivsarkiver i Vestfold og Telemark 2022–2024», Vestfoldarkivet og Telemarksarkivet
- «Bevaringsplan for privatarkiv i Telemark 2016–2018», Telemarksarkivet
- «Bevaringsplan for privatarkiv i Vestfold 2009», Vestfoldarkivet

SAMARBEID MED NÆRINGSLIVET

Prosjektet bygger videre på erfaringene fra sektorarkivene Norsk olje- og gassarkiv og Norsk bergindustriarkiv og tar også utgangspunkt i finansieringsmodellen som sektorarkivene med gode resultater har tatt i bruk. Ordningen forutsetter et spleiselag mellom arkivinstitusjonen og bedriften.

Mens bedriften bidrar økonomisk med engangsinvesteringer til ordning, uttrekk og tilgjengeliggjøring, står arkivinstitusjonen for magasinplass og forvaltning og drift av arkivet etter avlevering.

I prosessen vil vi be om møter med ulike bedrifter. Deretter følger tilbud om kartlegging av arkivene, og om det er ønskelig, tjenester som ordning av bedriftens arkiver, avlevering med mer. Alt gjøres gjennom dialog og skriftlige avtaler.

Vestfold og Telemark er det første fylket i Norge som prøver ut den nye modellen for bevaring av næringslivsarkiver regionalt. Les mer om satsningen på [næringslivsarkivet.no](#).

HVORFOR BEVARE BEDRIFTENS ARKIVER VED NÆRINGSLIVARKIVET I VESTFOLD OG TELEMARK?

Vår visjon er å sikre de mest sentrale arkivene fra næringslivet i regionen, med tanke på både bransjens egen bruk, forskning og kulturformidling.

Bedriftsintern nytte:

- god kontroll over og enkel tilgang til egne arkiver på kort og lang sikt
- reduserte lagringskostnader
- robust langtidslagring av digitalt skapte arkiver
- grunnlag for kultur- og identitetsbygging
- kilder til bedriftens historie
- verktøy i merkevare- og omdømmebygging

Samfunnmessig nytte og ekstern bruk:

- synliggjøring av næringslivets og den enkelte bedrifts rolle i samfunnet
- formidling til skoleelever
- kilder til forskning

Som profesjonell arkivinstitusjon har vi kompetanse på bevaring og er rustet til å håndtere ulike utfordringer knyttet til bevaring.

LANGE TRADISJONER: Vestfoldarkivets satsning på næringslivsarkiver er ikke ny. Her ser vi Marit Slyngstad og Ann Tove Manshaus fra daværende Fylkesarkivet for Vestfold, intervjuet i Tønsbergs Blads magasin, Jobb og næringsliv, 24.10.2008.

ARKIV I BRUK NYPRODUKSJON AV TAPET

I 2017 leverte Jan Raaen arkivet etter den familieeide bedriften Vallø Tapetfabrikk AS (1891–1984) til Vestfoldarkivet. Arkivet inneholder i hovedsak store mengder tapetprøver samt noe korrespondanse, produksjonsmaterieell og reklame.

For Jan Raaen er tapet viktig kulturhistorie. Han har derfor inngått et samarbeid med Cicero Digital for å produsere et utvalg av tapetene på nytt. Den populære skipperstuetapeten, også kjent som Skipperstuen og Bergenstapetet, er nyprodusert med stor suksess. Nå er planen å gjenskape flere norske historiske tapeter med utgangspunkt i tapetprøvene i arkivet.

Alle som ønsker inspirasjon til oppussing og gamle mønstre, kan komme på Vestfoldarkivets lesesal og se på tapetprøver fra 1930–1980-tallet.

[Arkivet A-2488 - Pa 1262 - Vallø Tapetfabrikk AS, Vestfoldarkivet]

TAPET FRA ARKIVET: Jan Raaen med Vallø-tapet på vegg og rull. Foto: privat.

I Vestfoldmuseenes samlinger finner vi også spor av salg, markedsføring og kommunikasjon – slik det en gang ble gjort.

EN KLISJÉ

Klisjé kommer fra fransk cliché, som betyr 'avtrykk'. Klisjeer ble brukt for å gjenskape eller mangfoldiggjøre bilder.

Autoklisjé (rasterklisjé) ble brukt for å gjengi fotografiske bilder og bilder med halvtonenyanser, mens strekklisjé ble brukt for å gjengi strektegninger uten halvtonenyanser.

Klisjeene ble fremstilt gjennom en prosess der originalen ble overført fotografisk til sinkplaten, som deretter ble etset i et syrebadd for å fjerne de ikke-trykkende partiene. Motivene på klisjeene var derfor speilvendt av det motivet som skulle gjenskapes.

Dette motivet er hentet fra samlingen etter Brynje fabrikk. Avfotografering: Mekonnen Wolday

[DigitaltMuseum, inventarnummer HL.03249, Vestfoldmuseene]

STEMPLET

Stempelet ble brukt ved utsendelse av bilder fra arkivet til Sandefjordmuseene, det som nå er Hvalfangstmuseet. Hensikten var å gjøre mot-takeren oppmerksom på copyright og øvrig informasjon rundt materialet som ble sendt. Foto: Caroline Omlid

[DigitaltMuseum.no, inventarnummer SA.07498, Vestfoldmuseene]

REISENDE I SALG

Kofferten har 18 ulike merker fra steder og reiser og er antagelig brukt av en selger fra Berger fabrikk. Foto: Mekonnen Wolday

[DigitaltMuseum.no, inventarnummer BMF.00084, Vestfoldmuseene]

FØR OUTLOOK

I arkivet etter Jahres fabrikker finner vi en adressebok med kontaktinformasjon til fabrikkens forretningsforbindelser limt inn på sidene. Den fargerike boken ble sikkert hyppig brukt av fabrikkens sekretærer i en tid da verden ennå ikke hadde blitt digital.

Foto: Marit Slyngstad

[Arkivet ARS-A-1255 - Jahres Fabrikker, Vestfoldarkivet]

DEKORATIVE BREVDODER

Før e-poster og nettsider var funnet opp, var firmenes offisielle brevhoder viktige i promoteringen. Her sto det både nyttig informasjon og rosende omtale – og ikke minst var det viktig med forseggjorte logoer og illustrasjoner av bedriftens bygninger. I dag kan brevhodene være spennende kilder, blant annet for å se hvordan ting en gang så ut. I Vestfoldarkivet finnes det mange flotte brevhoder fra lokal næringsvirksomhet, men også fra bedrifter andre steder.

Dette brevhodet er hentet fra Tønsberg Reperbane, som ble grunnlagt i 1796 og var Tønsbergs eldste eksisterende bedrift frem til Scanrope ble nedlagt i 2017.

[Arkivet A-1111 - Pa 95 - Scanrope AS, Vestfoldarkivet]

MERKET VARE

To varianter av merkelapper til Brynje-produkter. Foto: Mekonnen Wolday

[DigitaltMuseum, inventarnummer HL.03293-A og HL.03195, Vestfoldmuseene]

OGSÅ KALT SLEGGEDARIUS

Over 500 trykkplater til adresseringsmaskin fra Sandefjord Skofabrik AS. Foto: Mekonnen Wolday

En bruker på Digitalt Museum har gjort oss oppmerksom på at slike adresseplater ble brukt på trykksaker som skulle sendes ut, og at maskinen gikk under navnet «Sleggedarius» fordi trykkplaten ble slått mot papiret.

INNOVASJON OG VEKST

– JOTRON SIKRET FOR ETTERTIDEN

I 2020 inngikk Vestfoldarkivet et samarbeid med Jotron AS om å sikre virksomhetens arkiver for ettertiden.

| TEKST: MARIT SLYNGSTAD, Vestfoldarkivet |

Samtidig som Jotron AS flyttet fra Tjøllingvollen til Ringdalskogen Næringspark, så administrerende direktør Merete Berdal muligheten for å få arkivene ordnet og overført til Vestfoldarkivet for fremtidig bevaring.

VERDENSLLEDENDE HØYTEKNOLOGI

Jotron AS leverer høyteknologiske sikkerhets- og kommunikasjonssystemer til skipstrafikk og luftfart. Det har bedriften gjort i over 50 år. Jotrons kommunikasjonsteknologi brukes over hele verden og i et stadig økende antall markeder.

Eksporthandelen ble etablert i Levanger i 1967, men flyttet til Tjølling i 1978 for å komme nærmere markedet, oppdragsgivere og ikke minst det store elektromiljøet i Vestfold. Det hele startet med produksjon av antenneforsterkere. På 1960-tallet var det en økende etterspørsel etter antenner som følge av at flere og flere fikk fjernsyn. Deretter satte man i gang produksjon av nødpeilesendere.

I 1970, bare tre år etter oppstarten, produserte Jotron verdens første nødpeilesender: Emergency Position Indicating Radio Beacon (EPIRB), gitt produktnavnet Tron 1. Da myndighetene kort tid etter kom med påbud om nødpeilesendere på skip, utvidet markedet seg. I årenes løp har produktporteføljen blitt stadig større, og mye ressurser legges i forskning og produktutvikling.

STOR EKSPORTØR

Jotron AS har i dag produksjon i Larvik og Litauen samt kontorer i Singapore, Storbritannia, USA og Kina. Globalt har virksomheten omtrent 300 ansatte, derav 165 i Norge. I overkant av 80 prosent av produksjonen går til eksport.

ADMINISTRERENDE

DIREKTØR: I 2013 overtok Merete Stavik Berdal lederskapet i Jotron AS.
Foto: Jotron

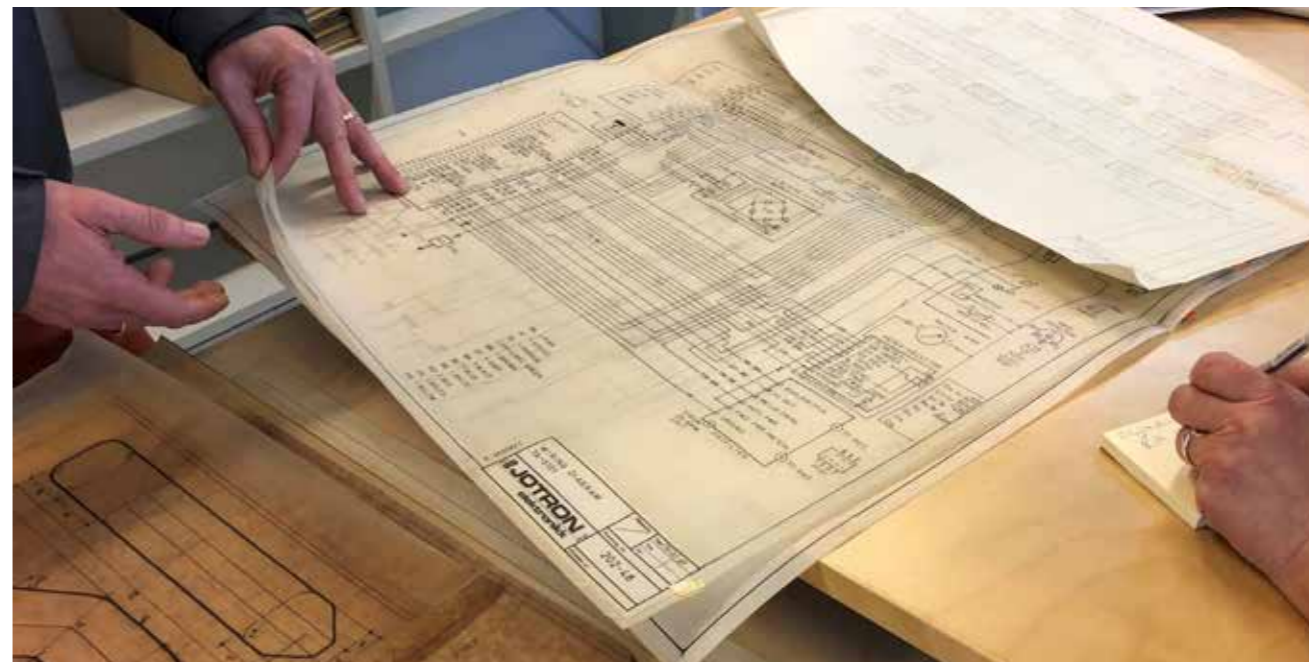
Jotron AS har også fått positiv oppmerksomhet og blitt tildelt «Årets Vestfoldbedrift» i 1991 og «Årets eksportbedrift» i 1998. I tillegg ble bedriften i 2016 nominert til «Eksporthandelen», som premierer eksportører som har lyktes med å bygge verdier i Norge gjennom markeder ute.

HVORFOR BEVARE EGET ARKIV?

Jotron AS representerer en industri preget av innovasjon og forskning, og det er viktig at dokumentasjonen som skapes som et resultat av dette, blir sikret for ettertiden. Det er forskning og teknologiutvikling som skaper kvalitetsproduktene som gjør Jotron og andre lignende virksomheter konkurransedyktige. Bedriftens eget arkiv er vesentlig for å forstå de prosessene som har ledet fram til leveranser av Jotron-produkter verden over.

HJELP TIL Å FÅ OVERSIKT OVER EGET ARKIV

Samarbeidet med Vestfoldarkivet går ut på at Jotron og Vestfoldarkivet spleiser på kostnadene ved å få ordnet og katalogisert bedriftens arkiv. Katalogen gir en god oversikt over arkivets innhold og publiseres på den nasjonale databasen Arkivportalen.

TEKNOLOGISK HISTORIE: Tegningene i arkivet etter Jotron dokumenterer nyvinninger fra oppstarten til i dag. Her bistår produksjef Jan Erik Sæter fra Jotron Vestfoldarkivets Marit Slyngstad å identifisere det mangfoldige materialet i ordningsprosessen. Foto: Heidi Meen.

Bedriftens arkiv omfatter 30 hyllemeter med dokumentasjon og består av generalforsamlings- og styremøter, korrespondanse, prosjektdokumentasjon, testrapporter, tekniske manualer, produktbrosjyrer, avisutklipp, fotografier og mer. Videre finnes en god del materiale knyttet til bedriftens eldre historie. I arkivet finnes det også dokumentasjon knyttet til Jotrons utenlandskontorer. Når det gjelder bevaring av bedriftens elektroniske arkiver, er det enighet om at dette blir et eget prosjekt i fremtiden.

Ferdig ordnet arkiv plasseres i et klimastyrt magasin og forvaltes i fremtiden av Vestfoldarkivet. Sistnevnte bistår også med arkivfaglig kompetanse og infrastruktur, altså systemer for gjenfinning, databaser, katalogvedlikehold, dialog med brukere og bedriften, oppbevaringssystem, forvaltning av elektroniske arkiver på sikt og så videre.

Vestfoldarkivet har strenge tilgangsprosedyrer, og bedriften avgjør hvem som skal få tilgang til arkivet. Målet er at arkivet i fremtiden skal være tilgjengelig for forskere, men det er fullt og helt Jotron selv som bestemmer hvem som skal få adgang til hvilket materiale.

EN GOD LØSNING FOR JOTRON

Administrerende direktør Merete Stavik Berdal er godt fornøyd med løsningen som samarbeidet gir.

Før overføringen av arkivet ble materiale som ikke lenger var i daglig bruk, satt bort på ulike steder i

Bedriften sparer plass og tid siden de slipper å oppbevare arkivet selv, og det kjennes trygt at eventuell sensitiv dokumentasjon oppbevares forsvarlig.

bedriftens lokaler. På veien kan dokumentasjon fort bli borte, og man mister lett oversikten over hva man har, og hvor det står.

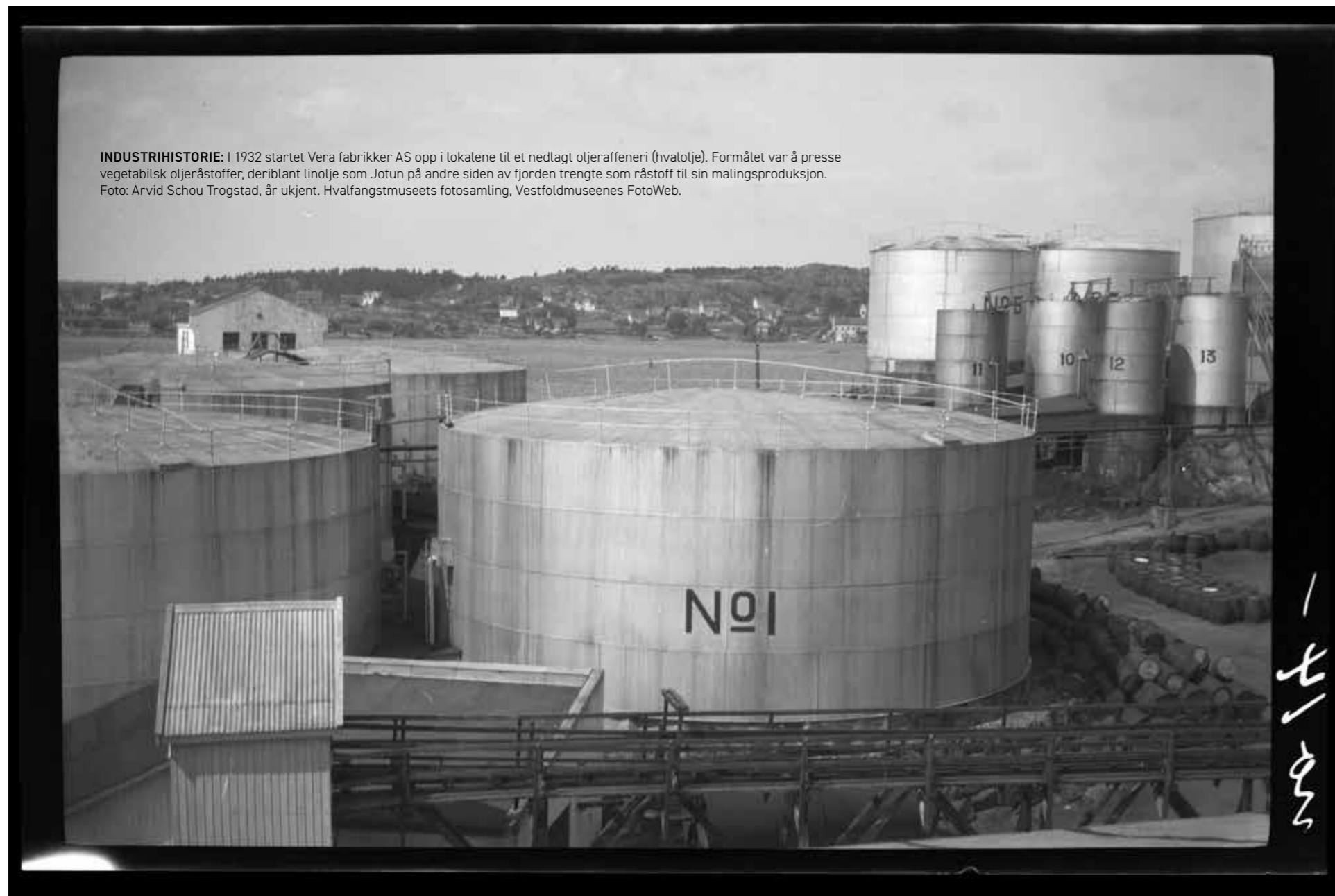
Da tiden for flytting av virksomheten til Ringdalskogen Næringspark var inne, ble det derfor satt av midler til overføring, ordning og katalogisering av materialet i samarbeid med Vestfoldarkivet.

For Jotron er det en stor fordel at arkivet blir sikret i uoverskuelig framtid. Bedriften sparer plass og tid siden de slipper å oppbevare arkivet selv, og det kjennes trygt at eventuell sensitiv dokumentasjon oppbevares forsvarlig.

Skulle Jotron ha behov for eldre dokumentasjon, er det uproblematisk å få tak i denne. Vestfoldarkivet kan enten tilbakelåne dokumentene eller digitalisere og oversende dem.

[Arkivet A-2712 – PA 1455 – Jotron AS, Vestfoldarkivet.]

BEVARING AV FYLKETS INDUSTRIHISTORIE

INDUSTRIHISTORIE: I 1932 startet Vera fabrikk AS opp i lokalene til et nedlagt oljeraffineri (hvalolje). Formålet var å presse vegetabilsk oljeråstoffer, deriblant linolje som Jotun på andre siden av fjorden trengte som råstoff til sin malingsproduksjon. Foto: Arvid Schou Trogstad, år ukjent. Hvalfangstmuseets fotosamling, Vestfoldmuseenes FotoWeb.

En viktig del av Vestfoldarkivets oppdrag er å ta vare på arkiver etter fylkets næringsliv, deriblant industrien. Men hva er bevart – 25 år etter oppstarten? Og hva blir viktig å dokumentere i årene som kommer?

| TEKST: **MARIT SLYNGSTAD**, Vestfoldarkivet |

1997, kort tid etter etableringen av det som da var Fylkesarkivet for Vestfold, tok vi kontakt med hjørnestensbedrifter i fylket med tanke på å sikre deres historiske arkiver. Dette ga gode resultater, og arkiver etter flere store bedrifter ble overført til Vestfoldarkivet. Noen av disse bedriftene eksisterer fortsatt, mens andre for lengst har stengt dørene.

INDUSTRIHISTORIE I VESTFOLDARKIVET

For vel 40 år siden lå antallet industriarbeidere på topp i Vestfold. Verftsindustriens kolosser Framnæs Mekaniske Verksted (Sandefjord), Kaldnes Mekaniske Verksted (Tønsberg) og Horten Verft sysselsatte til sammen over 5000 personer. I tillegg til disse store samfunnsinstitusjonene hadde man betydelige aktører innen leverandørindustrien, for eksempel Alfred Andersen Mekaniske Verksted i Larvik og Scanrope (tidligere Tønsberg Reperbane).

Verftene gikk gradvis over fra skipsbygging til bygging av plattformmoduler, samtidig som Alfred Andersen og Scanrope leverte henholdsvis undersjøisk teknologi og undersjøiske kabler til så vel oljeplattformer som vindmølleparker til havs.

Det meste av verftsindustrien gikk over ende på 1980-tallet, og omtrent 25 år senere måtte Scanrope og Alfred Andersen Mek. Verksted (NLI Alfred Andersen) legge inn årene.

INGEN ARKIVER - INGEN HISTORIE

I dag er dette altså historie – men dokumentasjonen etter de to store verftene Framnæs og Kaldnes, samt Alfred Andersen Mekaniske Verksted og Scanrope er bevart i Vestfoldarkivet. Til sammen utgjør arkivene etter disse virksomhetene over 700 hyllemeter. Og hva forteller arkivene? At vi har å gjøre med virksomheter som har vist stor evne til omstilling.

Samtlige virksomheter ble etablert i en tid hvor man stod foran en ekspansiv periode innen sjøfart og hvalfangst samt utbygging av nasjonal infrastruktur. Bedriftene opplevde fremgang og vekst fordi de leverte kvalitet, tilpasset seg samfunnsutviklingen møtte nye utfordringer med åpent sinn. Industristrukturen setter sitt preg på det lokale og regionale livet, og virksomhetene var i høyeste grad også viktige nasjonalt og internasjonalt. Uten disse arkivene ville vi ha manglet viktig samfunnsdokumentasjon.

FOR ETTERTIDEN: I Vestfoldarkivets klimastyrt arkivmagasin blir arkivene trygt oppbevart. Her ser vi blant annet arkivet etter Sca Mölnlycke AS, som i 1998 var en av de første bedriftene til å avlevere sitt arkiv. Foto: Mekonnen Wolday, Vestfoldmuseene.

Sammenlignet med offentlige arkiver og hvilke spor som finnes der etter privat sektor, inneholder bedriftenes egne arkiver utvilsomt en bredere dokumentasjon av alt som har foregått i løpet av årene, ikke bare på produksjonssiden. Arkivene speiler også bedriftens indre liv i sin fulle bredde. De sier noe om samspillet mellom bedriftsledelse og de ansatte, mellom de ansatte og mellom bedriften og samfunnet rundt.

NYERE TID ER UNDERDOKUMENTERT

Det som kjennetegner disse bevarte arkivene etter industrien, er at de aller fleste er skapt av bedrifter som har eksistert over lang tid. Som eksempel kan nevnes at av 28 industribedrifter med arkiv på 5 hyllemeter og oppover, ble 21 av virksomhetene etablert før 1920, mens 22 av bedriftene er avviklet. Hvalfangstselskaper, handel, bank og forsikring er ikke regnet med.

Bestandsanalysen viser altså at industri etablert i nyere tid er dårlig dokumentert. Unntaket er Jotron AS, med en arkivbestand på 30 hyllemeter, etablert i 1967. Like viktig som å sikre arkivene etter den eldre industrihistorien er det å sørge for at vi får dokumentert dagens næringsliv. Og som vi vet: Det som skjedde i går, er historie i dag.

Derfor retter vi nå søkelyset mot eksisterende virksomheter i fylket. Ved å inngå et samarbeid om bevaring av arkiv i bedrifter som eksisterer, får vi en garanti for at arkivmateriale ikke kastes eller av andre årsaker mister sin kvalitet som kilde.

BEVARINGSSTRATEGI OG SATSNINGSOMRÅDER

Arbeidet med bevaring av næringslivsarkiver samordnes nå gjennom en ny bevaringsstrategi for det nye fylket. Strategien tar blant annet utgangspunkt i fylkets to bevaringsplaner for privatarkiv (for henholdsvis tidligere Vestfold og Telemark), som avdekker underdokumenterte sektorer. Dette gjelder spesielt nyere tid.

Viktige sektorer som hagebruk/grønnsaksproduksjon, samt bygg- og anleggsbransjen, er dårlig dokumentert. Det samme gjelder store næringsmiljøer som kjemisk industri, metallurgisk industri og elektronikkmiljøet i Horten – alle bransjer med høy grad av innovasjon. Ikke minst er det en omfattende forskningsbasert industri i Grenlandsområdet som bør dokumenteres og bevares. For både Vestfold og Telemark er også næringsmiddelindustrien en sektor med mange store aktører. Alt dette blir viktige satsingsområder fremover for arbeidet med bevaring av fylkets industrihistorie.

DOKUMENTASJON AV GRØNN OMSTILLING

Omstillingen til et grønnere samfunn påvirker norsk næringsliv og følger også mange betydningsfulle verdikjeder i fylket. I Vestfold og Telemark arbeider næringslivet med å utvikle klimavennlige produkter og produksjonsmetoder. Den nye bevaringsstrategien for næringslivsarkiver har blant annet som mål å sørge for å dokumentere den grønne omstillingen for ettertiden.

VERA-PRODUKT: Kokt linolje, «garantert ren», produsert av Vera fabriker i Sandefjord, 1950. DigitaltMuseum SA.04105. Foto: Mekonnen Wolday, Vestfoldmuseene.

KILDER:

- Bevaringsplan for privatarkiv i Telemark 2016-2018, Telemarksarkivet
- Bevaringsplan for privatarkiv i Vestfold 2009, Vestfoldarkivet
- Bevaringsstrategi for næringslivsarkiver i Vestfold og Telemark 2022-2024, Vestfoldarkivet og Telemarksarkivet
- nho.no/regionkontor/nho-vestfold-telemark
- vtfk.no

«Like viktig som det er å sikre arkivene etter den eldre industrihistorien er å sørge for at vi får dokumentert dagens næringsliv.»

INDUSTRIBEDRIFTER I VESTFOLDARKIVET

Avleverte arkiver etter større industrivirksomheter med et omfang på mellom 5 og 300 hyllemeter. Oversikten viser status per oktober 2021.

VIRKSOMHET	ETABLERINGSÅR	AVVIKLINGSÅR
Sandefjord Skofabrikk AS	1908	2019
Sande Tresliperi AS	1901	1982
Sande Paper Mill AS	1960	2002
Borgen Aktiemølle AS	1900	2011
Sca Mölnlycke AS	1945	2002
Forestia Agnes (fyrstikk- og sponplatefabrikk) AS	1877	2002
Scanrope (Tønsberg Reperbane)	1796	2017
Sande Fabrikker AS	1946	1966
Larvik Potetmelfabrikk AL	1898	1994
Kornifabrikken	1919	2013
Alfred Andersen Mekaniske Verksted	1893	2013
Tønsberg Papirindustri (Bongs konvolutter) AS	1898	2017
Norsk Aluminium Company AS	1923	1967
Vallø Tapetfabrikk AS	1891	1984
Trosvik Verksted AS*	1916	1986
Vestfos Cellulosefabrik AS*	1886	1967
Skotselv Cellulosefabrik AS*	1888	1978
Jahres Fabrikker AS	1935	2014
Framnæs Mekaniske Verksted AS	1898	1987
Kaldnes Mekaniske Verksted AS	1899	1990
Tønsberg Harpunfabrikk AS	1911	1961
Brødrene Sæbjørnsen (hvalkokeri)	1914	1962
Th. Marthinsen Sølvvarefabrikk AS	1883	
Gilde fellesslakteriet AL – Nortura Tønsberg	1972	
Hydro Aluminium AS (Holmestrand)	1917	
Brynje Trikotasje fabrikk AS	1887	
Jotron AS	1967	
Treshow-Fritzøe AS	1835	

* Vestfoldarkivet har fått overført to bedriftsarkiver fra Buskerud og et verftsarkiv fra Telemark.

Bergindustrien

– en sentral næring i Vestfold og Telemark i over 1000 år

KLÅSTAD-BRUDDET: Larvikittbruddet på Klåstad har enorme dimensjoner og har vært i drift i nær 100 år. Det brytes mørk larvikitt, som i dag sages ut i firkantede blokker med diamantwire. Foto: Sven Dahlgren.

Vestfold og Telemark er rikt på mineralressurser, og bergindustrien er en viktig næring i regionen. Fylket har også mineralressurser som er avgjørende for det grønne skiftet. Dette kan gi regionen en helt sentral rolle i den omstillingen Norge og resten av verden nå står overfor.

| TEKST: SVEN DAHLGREN, regiongeolog i Vestfold og Telemark fylkeskommune. INGRID NØSTBERG, Vestfoldarkivet |

Bergindustrien har en lang historie i regionen, fra brynesteinsproduksjon i Eidsborg på 700-tallet fram dagens store virksomheter som er ledende på hver sine felt.

SENTRAL PRIMÆRNÆRING

Bergindustrien er en av våre primærnæringer. Det er en tradisjonsrik næring med røtter langt tilbake i tid. Mange lokalsamfunn rundt om i landet er bygget opp nettopp rundt forekomsten av mineralske råstoffer. Kongsberg og Røros er to kjente eksempler, men næringen er representert med sentrale hjørnesteinsbedrifter mange steder også i dag, slik som Norcem i Brevik og steinindustrien i Larvik. Bedriftene er viktige for sysselsettingen og har betydelige ringvirkninger for næringsliv og samfunnet ellers.

Bergindustrien har betydning for samfunnet på mange områder. Et moderne samfunn kan ikke klare seg uten bruk av mineraler, for eksempel jern til stål, kalkstein til sement, pukk til veier, sand til betong og ulike mineraler som grunnlag for forskjellige typer industri. Stein og mineraler er de råstoffene som brukes mest etter vann. Alle ressurser vi mennesker er avhengige av, som ikke er plante- eller dyrebasererte, må utvinnes fra gruver eller steinbrudd. Aldri før i menneskehetens historie har vi brukt mer stein per hode. Gjennomsnittlig forbruker hver eneste nordmann 13 tonn mineralske råstoffer hvert år.

Norge er en stor mineralprodusent i europeisk målestokk og kan trolig bli enda viktigere i framtiden. Det er ingen tegn på at samfunnets behov for mineralske råstoffer vil minke, snarere tvert imot. Norge har en variert geologi med stort potensial for mineralproduksjon, i tillegg til et konkurransefortrinn i form av en lang, isfri kyst og nærhet til det europeiske markedet.

BERGINDUSTRIEN I VESTFOLD OG TELEMAR

Vi mennesker har brukt mineraler og bergarter siden tidenes morgen, men behovene for ulike typer stein har variert gjennom tidene. Den tidligste organiserte

steinbrytningen vi kjenner til i vårt fylke, er brynesteinsproduksjonen i Eidsborg i Telemark. Allerede fra 700–800-tallet ble det eksportert brynestein herfra til store deler av Europa. Dette hang sammen med framveksten av produksjonen av redskaper av jern som måtte brynes – som kniver, økser, spyd, sverd og ljaer. På samme tid ble det også i Vest-Telemark framstilt jern ved blestring av myrjern. I tidlig middelalder ble det brutt stein mange steder i fylket for å bygge steinkirker og andre bygg.

Alle ressurser vi mennesker er avhengige av, som ikke er plante- eller dyrebasererte, må utvinnes fra gruver eller steinbrudd.

Den første dokumenterte gruvedriften etter metaller finner vi rundt 1540. Det var drift på sølvholdig kobber i Seljord og Fyresdal, sølvholdig bly i Bamble og jern i Skien. De første myntene laget på norsk sølv kom fra disse gruvene og ble produsert ved Gimsøy kloster i Skien i 1546.

Mellom 1625 og 1650 vokste jernindustrien fram i fylket. Jerngruver ble blant annet drevet ved Fossum i Skien, på Langøy ved Kragerø og på Fen ved Ulefoss. Dette gav gjennom 1700- og 1800-tallet grunnlag for en stor jernverksindustri, noe som førte til at jernprodukter som ovner og kjeler revolusjonerte samfunnet med hensyn til oppvarming av hus og ulike deler av husholdningen. Fritzøe i Larvik var det største jernverket, selv om de ikke hadde malm lokalt. Både Fritzøe og Fossum jernverk ved Skien var i drift fram til ca. 1870. Det eneste gjenværende av de klassiske norske jernverkene er Ulefos Jernværk. Det fikk fram til 1927

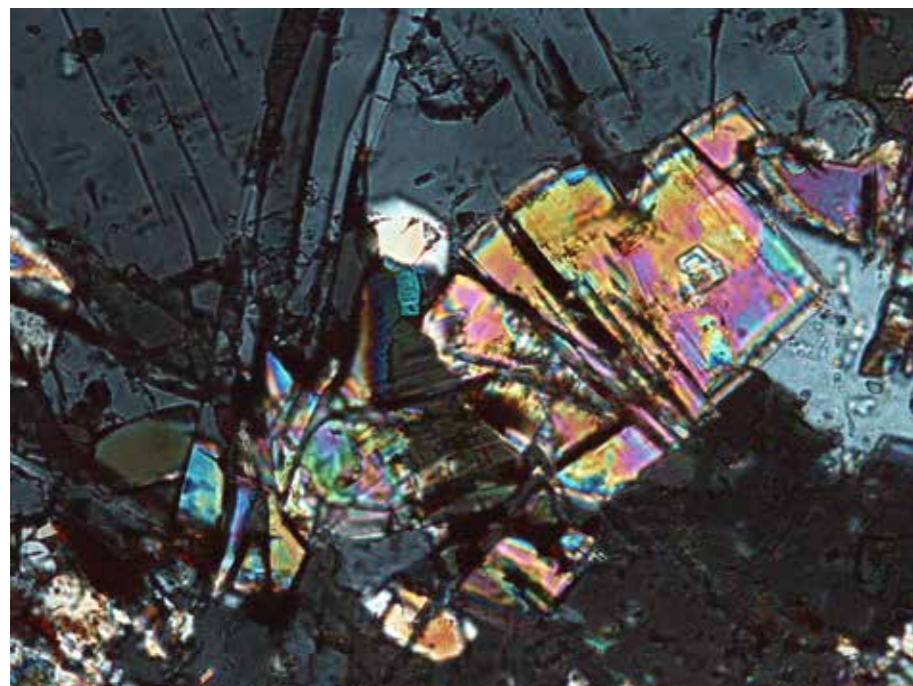
jernmalm fra Fens-gruvene, men har siden den tid produsert fra resirkulert jern.

Mange lokalsamfunn i fylket preges fremdeles av arven etter tidligere bergverk. Spesielt store var apatitt- og nikkelgruvene i Bamble, koppergruvene ved Åmdals Verk i Tokke, jerngruvene i Nissedal, niobgruvene ved Ulefoss, samt titan- og feltspat-gruvene i Kragerø og Bamble.

I dag er bergindustrien til stede i alle delene av fylket som byggeråstoffprodusent, det vil si at de driver med uttak av sand og grus og produksjon av pukk (knust stein). Alle byggeprosjekter må ha slike byggeråstoffer, enten det er til bygninger, veier eller annen infrastruktur.

Norcem i Brevik driver gruver som er blant de største i landet, og det brytes kalkstein for produksjon av sement. Sement blandet med sand/pukk og vann gir betong, og betong brukes i nesten alle bygninger og konstruksjoner. I omtrent 60 prosent av alle norske byggeprosjekter kommer sementen fra Norcem i Brevik. Den samfunnsmessige verdiskapningen fra denne industrien er derfor enorm.

Larvikittindustrien i Larvik har produsert blokkstein til bygninger, gravsteiner, kjøkkenbenker, gulv, trapper med mer siden slutten av 1880-årene og er i dag blant

TIL DET GRØNNE SKIFTET: Mikroskopfoto av mineral med «sjeldne jordartsmetaller» (REE) fra Fensfeltet ved Ulefoss i Telemark. Denne fargerike krystallen er bare et par mm stor, men i enkelte bergarter i Fensfeltet forekommer de i så store mengder at det muligens kan komme til å bli gruvedrift på disse metallene som er helt essensielle for det grønne skiftet. Foto: Sven Dahlgren

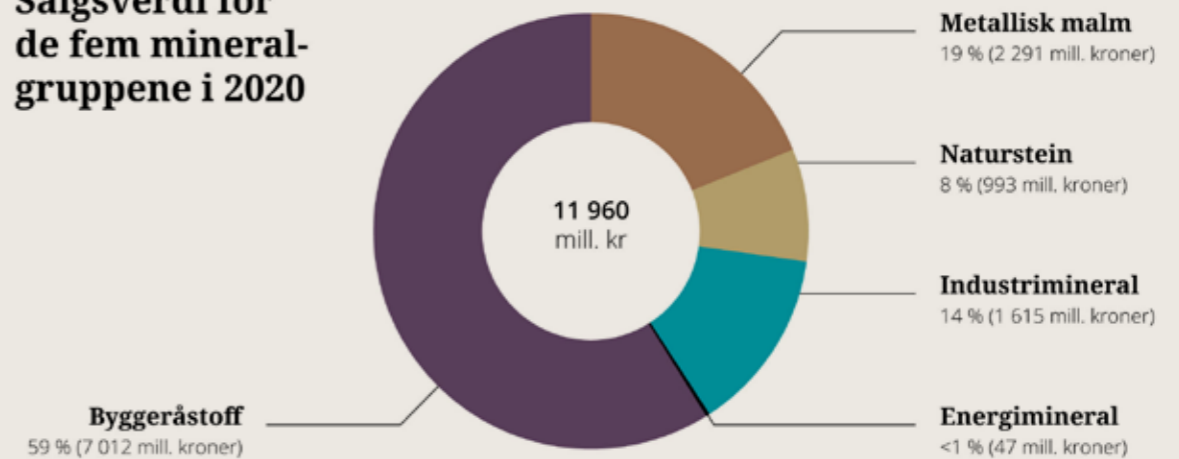
Norges største bergverk. Larvikitt er også Norges nasjonalbergart. Produksjonen sysselsetter mange hundre, direkte eller indirekte, i søndre Vestfold. Det meste går til eksport, og det er neppe noe annet norsk produkt som brukes så mange steder i verden.

BERGINDUSTRIEN OG DET GRØNNE SKIFTET

Bergindustrien i Vestfold og Telemark tar i dag omfattende grep for å redusere fotavtrykket lokalt. Norcem er en hovedaktør i CO₂-rensing fra sementproduksjonen i Brevik. Steinindustrien i Larvik produserer nå uten avfall og har store prosjekter i sving for å utnytte det som tidligere var avfall. Byggeråstoffer som sand, grus og pukk skal bli så kortreiste som mulig.

Fylket har også sannsynligvis mineralressurser som kan gi Norge en unik mulighet til å bidra til det grønne skiftet globalt: REE-metallforekomstene i Fensfeltet ved Ulefoss. Dette er de største REE-forekomstene i Europa. I dag foregår omtrent all produksjon i Kina, og dette er en av hovedårsakene til at vestlig industri er totalt avhengige av Kina for å produsere grønn teknologi. Forekomstene på Fensfeltet kan endre denne situasjonen helt. Men først må det gjennomføres omfattende undersøkelser som viser at forekomstene på Fensfeltet er drivbare, og deretter må det etableres gruver og industrilegg som tilfredsstillende alle krav til miljø og andre forhold. Lykkes dette, kan vi komme til å få en ny bergindustri som kan leve i minst 100 år.

Salgsverdi for de fem mineralgruppene i 2020

MANGFOLDIG BERGINDUSTRI: Bergindustrien deles i fem undergrupper: Byggeråstoffer, metalliske malmer, industrimineraler, energimineraler og naturstein. Byggeråstoffer (sand, pukk og grus) står for den største andelen, mens energimineraler er desidert minst, i praksis kun kulldriften på Svalbard som nå fases ut. Næringen omsetter totalt for ca. 12 milliarder kroner årlig, hvorav ca. 45 % går til eksport. Kilde: Harde fakta om mineralnæringen - mineralstatistikk 2020. Direktoratet for mineralforvaltning.

NØDVENDIGE MINERALRESSURSER

Bruk av mineralressurser er helt nødvendig for å realisere det grønne skiftet. Mange av ressursene, for eksempel jern, kobber og aluminium, kan i stor grad resirkuleres. Men det globale behovet er langt større enn det som er mulig å resirkulere, og vi må derfor ta ut «nye» mineralressurser for å kunne nå klimamålene og FNs bærekraftsmål.

I de neste tiårene vil vi trenge metaller og mineraler for å lage installasjoner og utstyr til energiproduksjon (vindkraft, solkraft, mer effektiv vannkraft m.m.), til overføring av energi fra produksjon til konsument med lavest mulig energitap og til energilagring (batterier). Samfunnet må også satse på el-drevne transportmidler. For øvrig gjelder det å finne teknologiske løsninger på alle områder av menneskelig aktivitet som har så lavt forbruk av mineraler som mulig.

Metaller som er helt avgjørende for teknologisk utvikling og produksjon, vil fremdeles være jern, kobber og aluminium. Vi vil også ha behov for store mengder av de fleste metallene vi har brukt fram til nå, men vi må bruke dem mer effektivt enn tidligere.

Men det grønne skiftet medfører også en storstilt bruk av metaller man tidligere knapt brukte til noe som helst, blant annet kobolt og litium samt «sjeldne jordartsmetaller» (REE). Kobolt og litium brukes i de fleste batteriteknologier. Uten REE får vi ikke produsert el-motorer til biler og andre transportmidler, vindmøller eller noen form for høyteknologi som PC-er, mobiltelefoner, TV-er eller satellittkommunikasjon for å nevne noe.

Larvikitt

– NASJONALBERGART OG EKSPORTVARE

Larvikitt er Norges nasjonalbergart og forekommer ingen andre steder i verden enn i Larvik-området. Den er Norges viktigste naturstein som utvinnes i stor skala, og er en av de mest eksklusive blokksteinstypene som finnes på verdensmarkedet. Hvert år brytes det larvikitt med en salgsverdi for mellom 500 og 1000 millioner kroner. Så godt som alt går til eksport.

Larvikitt har et vakkert fargespill i svart mot blått, med skinnende krystaller. Det ikke uten grunn at den pryder mange praktbygg rundt om i verden. Et av de mest kjente er trolig FN-bygningen i New York, som har hele fasaden kledd med larvikitt. I Norge er blant annet Universitetsbiblioteket i Oslo kledd i den sorte bergarten. Bildet derfra er hentet fra Wikimedia Commons.

Det er for tiden to bedrifter som driver brudd i Larvik, Lundhs AS og Larvik Granite AS.

NÆRINGENS EGET ARKIV

I 2019 ble **NORSK BERGINDUSTRIARKIV** etablert som et eget sektorarkiv for næringen. Målsettingen er å sikre de mest sentrale arkivene fra bergindustrien for fremtiden – med tanke på næringens egen bruk, forskning og kulturformidling.

Vestfoldarkivet leder og koordinerer Norsk bergindustriarkiv og samarbeider med Arkivverket og regionale arkivinstitusjoner om bevaringen av arkivene. Det er en målsetting at arkivene blir bevart i den regionen der de naturlig hører hjemme.

Bevaringsarbeidet skjer i nært samarbeid med næringen selv og er et spleiselag mellom bedriftene og arkivinstitusjonene. Bedriftene bidrar til at arkivet tilrettelegges og tilgjengeliggjøres, mens arkivinstitusjonene stiller med magasinplass og infrastruktur og påtar seg det videre forvaltningsansvaret. Spørsmål rundt innsyn og rettigheter reguleres i egne avtaler.

Andre sektorarkiver er Norsk olje- og gassarkiv i Stavanger, som ble etablert av Arkivverket i 2014, og Norsk sjømatarkiv i Bergen, som ledes av ArkiVest.

Norsk bergindustriarkiv har egen nettside: bergindustriarkivet.no

Norsk bergindustri
ARKIV

DATIDENS VURDERING: Vi vet ikke når dette bildet er tatt, men det er åpenbart at vurderingene når det gjelder HMS var en ganske annen enn den er i dag. Vi får tro det likevel gikk bra, og heldigvis er bildet bevart i arkivet etter Alfred Andersen Mekaniske Verksted, Vestfoldarkivet. Fotograf ukjent.

BEVARINGSVURDERINGER GIR GEVINST

– eksempelet Alfred Andersen mek. Verksted

Hva gjør man når arkivet etter en sentral bedrift fyller ett eller flere rom med hyller stappfulle av dokumenter? Er alt verdt å ta vare på? Hvordan kan man gå frem for å sikre at det viktigste bevares?

| TEKST: MARIT SLYNGSTAD OG HEIDI MEEN, Vestfoldarkivet |

Se for deg en hylle med papirer stablet stående og tettpakket ved siden av hverandre. En meter av dette, som på arkivspråket kalles en hyllemeter, vil være ganske mange dokumenter. Skal du vite hvor du kan finne den dokumentasjonen du er ute etter, kreves et system som gir deg god oversikt; du må vite både hva som er dokumentert, og hvor du finner dette.

Næringslivsarkiver er ofte omfangsrike og krever mye magasinplass. Dette betyr at arbeidet med å systematisere arkivet kan være svært ressurs- og tidkrevende. Det er viktig å gjøre gode, faglig begrunnede valg for hva som skal bevares – og å velge en tilnærming som er mest mulig effektiv og kostnadsbesparende.

METODISK TILNÆRMING

Gjennom et prosjekt som fikk støtte av Arkivverket i 2019, har Vestfoldarkivet utarbeidet en metode for bevaring av relevant dokumentasjon i bedriftsarkiver. Målet var å redusere et bedriftsarkivs omfang uten samtidig å miste kvaliteten på materialet som tas vare på. Arbeidet og rapporten til Arkivverket ble ferdigstilt i desember 2020. Rapporten består av en metodisk tilnærming og peker på andre forhold som har betydning for bevaring av næringslivsarkiver.

Utgangspunktet for prosjektet var arkivet etter Alfred Andersen mek. Verksted, en hjørnestensbedrift i Larvik med et arkiv på rundt 450 hyllemeter. Det omfangsrike arkivet var resultatet av over hundre års virksomhet for bedriften som også har blitt kalt «Norgesutbygger'n».

«NORGESUTBYGGER'N»

Alfred Andersen mek. Verksted (1893–2015) var en sentral aktør innen mekanisk industri i Norge på 1900-tallet. Man kan på mange måter kalle det pioner- virksomhet, for Andersen bidro aktivt til industriell

fornyelse i sin tid. Produktspekteret var stort. Foruten utstyr til hvalfangstflåten og landbruket konstruerte virksomheten utstyr og anlegg til norsk infrastruktur: vei- og jernbanebroer, master og kraft- og telegraflinjer. Bedriften stod bak nesten halvparten av norske stålbroer og leverte også store og mindre tanker til ulike industrielle formål, blant annet drivstofftanker som ble plassert langs kysten. Blant oppdragsgivere var de store statsetatene (deriblant Vegvesenet, Telegrafverket, Statkraft og Norges Statsbaner) og flere større virksomheter (Elkem, Årdal og Sunndal verk, Norsk Brændselolje AS, Norsk Hydro med flere). Bedriften har spilt en ikke ubetydelig rolle i utviklingen av norsk industrihistorie.

Det er viktig å gjøre gode, faglig begrunnede valg for hva som skal bevares.

KARTLEGGING OG VURDERING

I kartleggingen av arkivmaterialet og hva som var bevaringsverdig, ble det brukt et skjema for bevaringsvurdering. Skjemaset dokumenterer hva som ønskes bevart, og hva som kan kasseres, med begrunnelse. Oversikten er også nyttig for å gjøre en kostnadsberegning knyttet til ordning av arkivet og for å estimere kostnader og bruk av ressurser.

For næringslivsarkiver er det særlig relevant å se etter materiale med dokumentasjonsverdi og informasjonsverdi. Dokumentasjonsverdi handler om aktørens funksjon i samfunnet, omfang, egenskaper og betydning lokalt, regionalt og nasjonalt. Dette er for eksempel administrativ dokumentasjon (styrende organer, strategi- og bedriftsutvikling og saks- og korrespondansearkiv) eller kjernedokumentasjon (produksjonsrelatert dokumentasjon, kunder/oppdragsgivere, leverandører

og kontrakter). Informasjonsverdi handler om bedriften i samfunnet og samfunnsutviklingen. Dette kan for eksempel være materiale som dokumenterer utvikling over tid og belyser økonomiske, teknologiske eller andre samfunnsmessige endringer, eller det kan være knyttet til spesielle hendelser, personer eller perioder.

For Alfred Andersen mek. Verksted er dokumentasjon som omfatter konstruksjoner og produksjonsrelatert materiale, spesielt interessant. I de lange seriene som forteller om hva som er produsert, når og for hvem, ligger nemlig mye av kjernedokumentasjonen.

Når en skal vurdere arkivmaterialets bevaringsverdi, er det kostnadseffektivt å bruke bevaringskriterier på makronivå, uten i særlig grad å måtte gå inn i selve dokumentasjonen. Gevinsten er størst når man kan redusere lange, ensartede arkivserier.

ORDNET OG MINSKET

I 2020 var arkivet til Alfred Andersen ferdig ordnet, og omfanget var blitt redusert med over 60 prosent. Det store utslaget skyldes at mye av den nyere sluttokumentasjonen kunne kasseres, da denne er elektronisk lagret, både i konsernet og hos oppdragsgiver. Denne dokumentasjonen har dessuten begrenset verdi som kilde. Så lenge anleggene hos kundene er i gang, er kontrollskjemaer, sertifikater og ulike godkjenninger relevant for bedriften, oppdragsgiver og myndighetene. Sett fra et kulturhistorisk og langsiktig perspektiv er imidlertid dokumentasjonen av mindre verdi, også fordi tilgangen til ordredokumentasjonen i arkivet er god. I tillegg til sluttokumentasjonen ble i underkant av 30 hyllemeter annet materiale kassert. Dette var ensartet dokumentasjon som i hovedsak bestod av informasjon på detaljnivå. Her har vi i noen tilfeller gjort utvalg eller bevart prøver.

VEL BEVART: I 2020 var arkivet til Alfred Andersen med. Verksted ferdig ordnet, og omfanget var blitt redusert med over 60 prosent. Her ser vi et stempel fra bedriften. Arkivet befinner seg nå i Vestfoldarkivets magasin i Sandefjord. Foto: Heidi Meen.

TROSVIK VERKSTEDS *omstilling*

| TEKST: ELIN G. SMAAVIK, Vestfoldarkivet |

Det norske oljeeventyret startet som kjent da Ekofiskfeltet i Nordsjøen ble funnet i 1969. Oljenæringen ble et nytt marked som snart skapte etterspørsel etter borerigger og andre installasjoner og konstruksjoner i tilknytning til oljevirksomheten. Som en følge av dette omstilte flere skipsverft seg på 1970-tallet for å ta del i etterspørselen fra oljemarkedet. Det samme gjorde Trosvik Verksted.

ETABLERT I 1916

Trosvik Verksted AS ble etablert av Ola Jacobsen i 1916, under navnet Trosvik Slip & Verksted. Formålet var å bygge og reparere skip. Verkstedet fikk en lang historie innen verftsindustrien. Frem til verkstedet ble lagt ned i 1986, var byggeoppdragene mange og varierte: fra lektere og små lastebåter, bil- og passasjerferjer til kjemikalieskip, seismiske fartøyer, borerigger og supplybåter.

I tillegg til tradisjonell skipsbygging engasjerte Trosvik Verksted seg i utbyggingen av Norsk Hydro AS sine anlegg på Herøya på 1930-tallet, og på 1970-tallet fikk de flere oppdrag i forbindelse med etableringen av petrokjemianleggene i Bamble. Selv etter satsningen mot oljemarkedet fortsatte Trosvik med tradisjonell skipsbygging, og de engasjerte seg også i annen industri, noe som ga dem flere ben å stå på.

NYSKAPENDE SKIP

Trosvik høstet stor oppmerksomhet og anerkjennelse for flere av sine bygg – både nasjonalt og internasjonalt.

Kort tid etter at oljen ble oppdaget i Nordsjøen, tok Trosvik Verksted AS i Brevik det første steget inn i den nye næringen. Omstillingsevne og samarbeid ble verftsindustriens nøkkel til suksess.

Blant disse var «MT Stove Pet», bygg nr. 81, som i 1962 var det første norskbygde skipet i klassen «tankskip for solvens», det vil si tankskip bygget for frakt av flytende kjemikalier. Tanker, pumper og rørledninger var ofte laget i rustfritt eller syrefast spesialstål. I 1964 var spesialbåten «MS Dyvi Anglia», bygg nr. 82, med på å revolusjonere ro/ro-markedet. Ro/ro er en forkortelse for roll on/roll off og betyr at lastning og lossing skjer ved at lasten kjøres om bord på hjul eller spesialtraller.

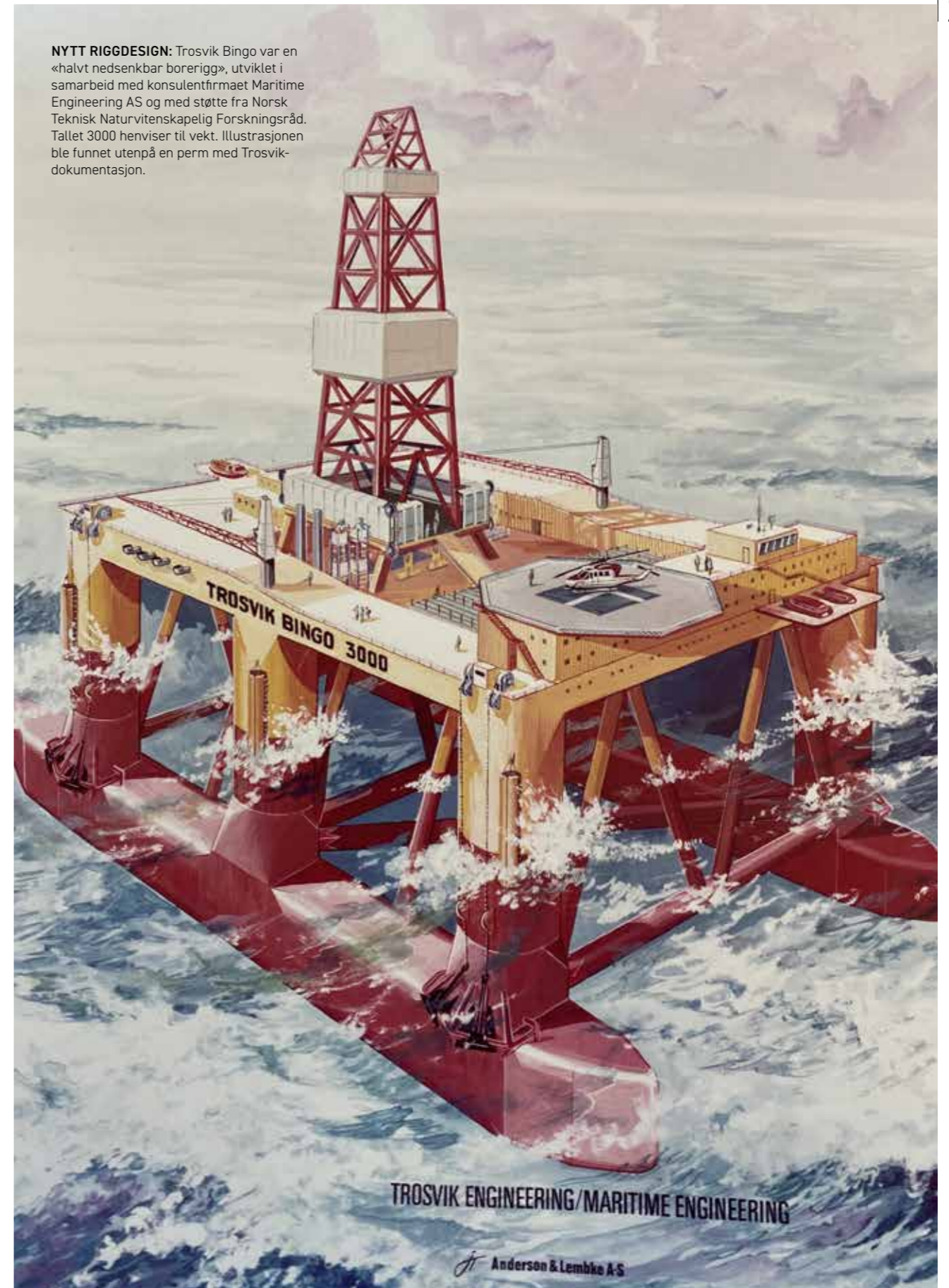
I 1968 ble Trosvik Verksted AS tildelt designerprisen av Mekaniske Verksteders Landsforening for bygg nr. 88, «MS Mandeville».

NORMARIG – SAMARBEID OG NYTENKNING

Med oljen kom etterspørsel etter boreplattformer og andre installasjoner og konstruksjoner i tilknytning til oljevirksomheten. Oppdragene var ofte store, komplekse og tidkrevende og med korte leveringsfrister. Konkurransen om oppdragene var også stor, og det kunne være vanskelig for et verft å klare oppdragene alene, da de manglet både ressurser og kapasitet.

Løsningen ble samarbeid. I 1971 inngikk Trosvik Verksted AS et samarbeid med Framnæs Mek. Verksted AS og Langesund Industri. De tre bedriftene fra Vestfold og Telemark dannet KS AS Normarig – Norwegian Manufactures of Oil Rigs. På denne måten kunne de utnytte ressursene ved de tre bedriftene på best mulig måte. Samarbeidet ga selskapene større slagkraft og gjorde at de kunne stå sterkere i konkurransen om oppdragene.

NYTT RIGGDESIGN: Trosvik Bingo var en «halvt nedsenkbar borerigg», utviklet i samarbeid med konsulentfirmaet Maritime Engineering AS og med støtte fra Norsk Teknisk Naturvitenskapelig Forskningsråd. Tallet 3000 henviser til vekt. Illustrasjonen ble funnet utenpå en perm med Trosvik-dokumentasjon.

DEN FØRSTE HELNORSKE BOREPLATTFORMEN

Det første oppdraget til Normarig var byggingen av en boreplattform for rederiet Gotaas-Larsen. Byggeoppdraget ble fordelt mellom de tre selskapene. Trosvik Verksted skulle ha ansvaret for pontonger (det vil si flottører) og bæresøyler, mens Framnæs Mek. Verksted skulle stå for utrustning og innredning. Boreplattformen fikk navnet Norskald og var Trosviks bygg nr. 101. Norskald ble levert i 1973 og var den første boreplattformen som i sin helhet var bygget i Norge.

Gjennom Normarig-samarbeidet ble det bygget totalt fem boreplattformer som ble levert i perioden 1973–1976. Samarbeidet var med på å tilføre bedriften betydningsfull erfaring og kompetanse, noe som skulle komme godt med på senere oppdrag innen oljeindustrien.

TROSVIK-DESIGN

Trosvik bygget ikke bare borerigger, de designet dem også. Allerede på 1970-tallet begynte Trosvik å tegne og designe borerigger. Boreriggdesignet Trosvik Big Buoy, som var en én-søylet borerigg, ble uten hell markedsført i oljemarkedet. Riggdesignet var nok forut for sin tid og ble ikke produsert i denne omgang.

Like etter at Trosviks tegning- og ingeniøravdeling i 1979 ble skilt ut til et eget selskap, med navnet Trosvik Engineering AS, utviklet og lanserte de et nytt riggdesign, nemlig Trosvik Bingo. Trosvik Bingo var en «halvt nedsenkbar borerigg», utviklet i samarbeid med konsulentfirmaet Maritime Engineering AS og med støtte fra Norsk Teknisk Naturvitenskapelig Forskningsråd. Ikke lenge etter lanseringen av Trosvik Bingo var den første kontrakten om bygging av en borerigg med et Trosvik-design i havn.

I 1980 ble det inngått kontrakt med KS AS Smedvig Drilling CO. For første gang var Trosvik alene om oppdraget for en komplett boreriggleveranse. Designet var Trosvik Bingo. Resultatet ble boreriggen West Vanguard, Trosvik Verksteds bygg nr. 133. Riggen ble levert i 1982 og var den største boreriggen som var bygget i Norge så langt.

I samme periode ble det bygget, på lisens, fire andre borerigger med Trosvik Bingo-design: én på Kaldnes i Tønsberg, to i Japan og én i Frankrike.

Trosvik Engineering stod bak flere design for oljenæringen.

HØYDEPUNKT OG KONKURS

Produksjonen for oljeindustrien fortsatte utover 1980-tallet, blant annet med bygging av prosessmoduler. Selve høydepunktet ble inngåelsen av en ny kontrakt

om byggingen av en Trosvik Bingo II 4500. Skuffelsen ble derfor stor da kontrakten ble kansellert våren 1986. Dette var også i en vanskelig tid for verftsindustrien.

I 1986 gikk Trosvik Verksted AS konkurs. Syv tidligere ansatte i bedriften gikk i juli 1987 sammen og dannet Brevik Management. Samme året ble også Brevik Constructions etablert. Brevik Management og Brevik Constructions ble solgt til Aker Yards i 2001.

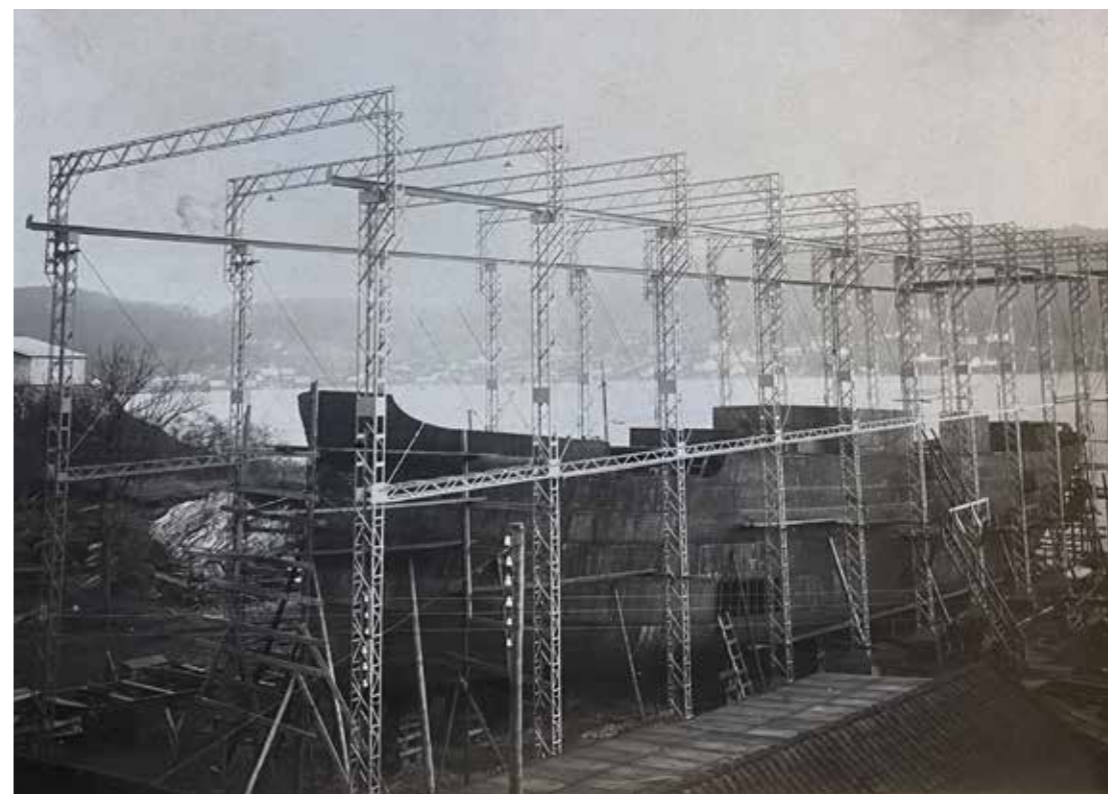
Arkivet etter Trosvik Verksted AS består av 64 hyllemeter, samt et stort tegningsarkiv, og er i dag ferdig ordnet. Arkivkatalogen er publisert på Arkivportalen.

Med oljen kom etterspørsel etter boreplattformer og andre installasjoner og konstruksjoner i tilknytning til oljevirkomheten.

KILDER:

- A-2543, Trosvik Verksted AS, Vestfoldarkivet
- Nilsen, Willy, 2016, 100 år i Trosvikbukta. Brevik, Vard Group AS.
- Regjeringen.no, 2011. Norsk oljehistorie på 5 minutter.
- Skipsrevyen, 2010 (oppdatert 2018). Tema: Verftsindustrien.
- Svendsen, Åsmund, 2005. Verftene rundt Oslofjorden.
- snl.no/skip

SKIPSBYGGING: Arbeidet i gang ved Trosvik Verksted i Brevik. Fotograf og år ukjent. Fra arkivet etter Trosvik Verksted, Vestfoldarkivet.

SAMARBEID: Fra 1872 ble Trosvik Verksted, Porsgrunn Verft og Øya Verksted profiert under navnet Trosvikgruppen. Illustrasjonen er en forside på en brosjyre der verkstedene og deres produkter ble presentert. Fra arkivet etter Trosvik Verksted, Vestfoldarkivet.

1

JOTUN I VESTFOLDMUSEENES SAMLINGER

1. Jotun Kemiske Fabrik AS på Gimle i Sandefjord, fotograf Bryn, datert 1920-1930. Fra Hvalfangstmuseets fotosamling.

2. Reklamebilde for Jotun malingsprodukter. Kilder forteller oss at modellen het Hans Larsen, også kalt «Vera-Larsen» fordi han var formann på Vera fabrikk, som hadde samme eier som Jotun. Foto: Dimitri Koloboff. Fra Hvalfangstmuseets fotosamling.

3. Lakk og maling fra Jotun Fabrikker 1964. Fotograf Jørgensen. Fra Slottfjellsmuseet fotosamling.

4. Emballasje merket «Jotun verner verdier» (DigitaltMuseum, SSJ.02978, Hvalfangstmuseet).

5. «Fenomix»-emballasje fra Jotun (DigitaltMuseum, SSJ.02979, Hvalfangstmuseet).

2

3

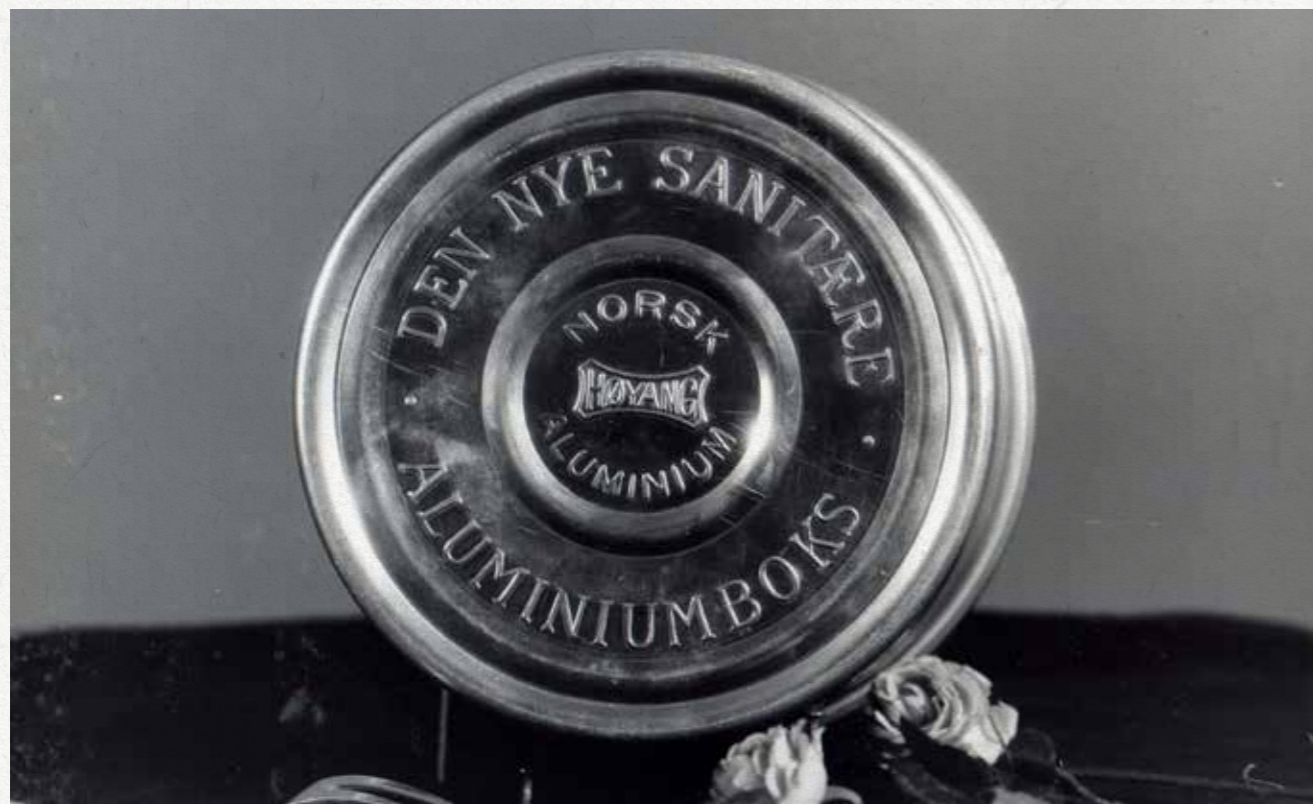

4

5

På Vestfoldmuseenes FotoWeb kan du se og søke i digitaliserte fotografier, filmer og lydklipp fra samlingene.

SANITÆR ALUMINIUM

«Den nye sanitære aluminiumboks» står det på lokket. Sanitær betyr «sunnhetsmessig, helsemessig eller hygienisk». Fotograf ukjent. Holmestrand. År: 1930-1940. Aluminiummuseet. CC BY-SA

STRØMLINJEFORMET LAGER

Jotun fabrikk. Lager med malingspann.
Foto: Dimitri Koloboff
År: 1950-1960
Sandefjord
Hvalfangstmuseets fotosamling
CC BY-SA

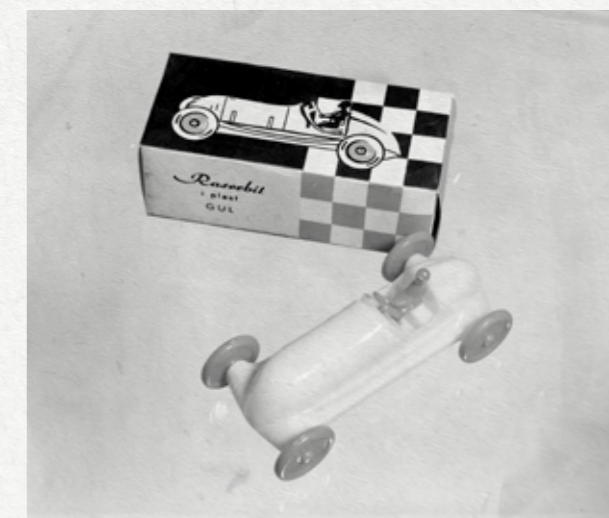
1950-TALLS KJØKKEN

Kjøkkeninnredning fra VEFI AS, Vestfold Formstoffindustri. Foto: Jacob Emanuel Ludwigsen. År: 1950-1960. Larvik. Larvik Museum. CC BY-SA

SYLINDER-KUNST

Tittel på fotografiet: Sylinderhode for motor
Foto: Wilse. År: 1930-1940. Holmestrand.
Aluminiummuseet. CC BY-SA

GUL BIL

Produktbilde fra Kepro AS. På esken står det skrevet «Raserbil i plast. Gul.»
Foto: Jacob Emanuel Ludwigsen. År: 1955. Larvik.
Larvik Museum. CC BY-SA

FORRETNINGSBANKER FOR NÆRINGSLIVET

ÆRVERDIG BYGG: Privatbanken i Rådhusgaten. Bildet er datert 1958 og er merket med tittelen «Hvalfangerenes hjemkomst». Fotograf: Fritjof Jacobsen, Vestfoldarkivet.

Sandefjord profilerer seg som en by for gründere og næringsliv. Til dette trengs kapital. Hvalfangstmuseet har arkivet etter Privatbanken i Sandefjord, en av de viktige aktørene i den forbindelse. Iblant ble den kalt Hvalfangerens bank.

| TEKST: JAN ERIK RINGSTAD |

Midt i Sandefjord sentrum troner et hjørnebygg i jugendstil. Der kan du se innskriften BANK over døren og PRIVATBANKEN I SANDEFJORD i fasaden, men opprinnelig sto det skrevet AKTIE-KREDITBANKEN I SANDEFJORD her. Privatbanken i Sandefjord AS ble etablert gjennom konstituerende generalforsamling den 10. oktober 1928 og startet sitt virke to måneder senere. Det bevarte arkivet er på 119 hyllemeter.

TAPT FORLØPER?

Da Hans S.I. Bogen i 1953 utga en bok i anledning 25-årsjubileet til Privatbanken i Sandefjord, understreket han i forordet at historien til bankens forløper, Aktie-Kreditbanken i Sandefjord, bare delvis lot seg rekonstruere. Årsaken var at denne bankens arkiver gikk tapt under en flomkatastrofe i 1936. Dette hadde vi i bakhodet da Sandefjordmuseene i 2006 ble tilbudt Privatbankens arkiver av banksjef Tor Steinar Mathiassen. Overraskelsen var derfor stor da det dukket opp spredt materiale helt tilbake til 1893.

BYENS FØRSTE FORRETNINGSBANK, EN FILIAL

Aktie-Kreditbanken i Sandefjord var byens første forretningsbank, etablert som filial under Laurvigs Privatbank. Banken hadde kun vært i virksomhet i ti dager da det 26. januar 1893 forelå (minst) to søknader om lån. Den ene var fra brødrene Johan Maurits og Carl Magnus Bryde, som ba om kassakreditt på 8000 kroner mot pant i briggen «Joanchas» med fangstredskaper, forsikret for 15 000 kroner. Brødrene stilte begge som selvskyldnerkausjonister.

FRA SUKSESS TIL FALLITT

J.M. Bryde hadde som ung vært på selfangst med Svend Foyn. Han var født på Veierland, kom til Sandefjord midt på 1850-tallet og slo seg opp som skipsfører og skipsreder. Lokalt er han kjent for å ha bygget praktvillaen «Brydeslottet» (Kathrineborg) og for å ha anlagt Brydedammen for utskiping av isblokker. Høsten 1880 innledet han storhvalfangsten fra Sandefjord da han sammen med Gerhard Sørensen dannet Hvalfangerselskabet Haabet med landstasjon ved Vardø, den vesle hvalbåten «Haabet» og barken «Laura» med et enkelt anlegg for utkøking av hvalolje om bord. I 1885 var Bryde en av byens rikeste menn med en formue på en kvart million kroner. Like etter var han fallitt. Og han var ikke den eneste. Byen opplevde nærmere 60 konkurser mellom 1881 og 1887.

KAPITALBEHOV

Mens eldre seilskip kunne bygges og drives som partsrederier, krevde nye næringer, utvidet skipsfart og ikke minst hvalfangsten kapital ut over det lokale sparebanker var i stand til å yte. Forretningsbanker hadde anledning til å stille kapital til rådighet på en langt mer effektiv måte enn sparebankene, men de nærmeste lå i Tønsberg (etablert 1870) og Larvik (1885).

I en periode utførte Laurvigs Privatbank tjenester gjennom en representant i Sandefjord, konsul Johan Bryde (sønn av J.M. Bryde), men i desember 1892 brøt han forbindelsen med banken og fortsatte med bankforretningene på egen hånd. Ambisjonen var å opprette en egen Sandefjords Privatbank. Det ble kun et intermeso, skrinlagt i desember 1893. Da hadde Aktie-Kreditbanken i Sandefjord fungert i nesten et år, men kun som filial under hovedbanken i Larvik.

EN FILIAL AV NORGES BANK TIL SANDEFJORD?

Vinteren 1898/99 ble det planlagt å opprette en filial av Norges Bank i Vestfold. Tønsberg avviste tidlig muligheten. I Sandefjord hersket det imidlertid ambivalente følelser knyttet til at lån til næringslivet ble innvilget fra Larvik. Skulle byen være en provins, var det bedre å søgne under Norges Bank enn Laurvigs Privatbank, mente Johan Bryde, som var holdt helt utenfor da Aktie-Kreditbanken ble opprettet. Han betraktet ordningen som et nedverdiggende vitnesbyrd om Sandefjordingenes uformuenhet.

En noe viktigere begrunnelse hadde formannskapet i Sandar, hvor bøndene stadig opplevde at privatbanken og ikke minst den lokale sparebanken favoriserte skipsfartsinteresser gjennom lån til redere fremfor bønder. Bogen skriver at Dypvåg i Aust-Agder var det eneste landdistriktet i Norge som i 1890 hadde større skipsfartstønnaasje enn Sandar. Kunne ikke en filial av Norges Bank frigjøre sparebankens kapital til fordel for bøndene?

AKTIE-KREDITBANKEN I SANDEFJORD BLIR SELVSTENDIG

Det ble ikke noe av Norges Bank. I stedet ble Aktie-Kreditbanken frigjort fra Larvik og opprettet som selvstendig finansinstitutt i Sandefjord fra 1. juli 1903. Det skjedde så å si parallelt med at Chr. Christensen etablerte Aktieselskabet «Ørnen». Selv tegnet han seg etter hvert for 1/3 av aksjekapitalen. Familie og forretningsforbindelser bidro også sterkt.

«For å få selskapet i havn brukte Christensen sin autoritet og innflytelse der han kom til», skriver Finn Olstad i Sandefjords historie (bind 1, 227). Arkivet viser et eksempel på hvordan det kunne gjøres. Den 15. desember 1903 søkte direktør Ole Wegger om kassakreditt på 500 kroner for hver av 20 navngitte

ansatte ved Framnæs mek. Værksted. Wegger var ansatt av Christensen, som eide verftet. Wegger skrev at pengene skulle benyttes til kjøp av aksjer (pålydende 500 kroner) i hvalfangstselskapet «Ørnen», at aksjene skulle deponeres i banken, og at verkseier Chr. Christensen stilte seg som kausjonist for beløpene.

Christensen satt selv i bankens representantskap og kunne føle seg trygg på utfallet. Han kunne også behendig unngå å feste sin signatur direkte til transaksjonen. I bankens forhandlingsprotokoll for 16. desember 1903 skrev han, overrettssakfører Peder Bogen, lensmann Anton Jacobsen og banksjef Lars Klaveness under på at en del søknader om lån ble avgjort som anført samme dag i bankens bevilgningsprotokoll. Denne protokollen underskrev lensmann Jacobsen alene. Der står det at aksjene ble bevilget uendret mot tilbudt sikkerhet. Det ble likevel gjort en endring fra Weggers brev ved at forpliktelsen som «Kausjonist» nå var blitt til «Selvskyldnerkaution». Det veltet all risiko over på Christensen, fordi banken ved mislighold da

Forretningsbanker hadde anledning til å stille kapital til rådighet på en langt mer effektiv måte enn sparebankene [...]

kunne kreve oppgjør direkte fra ham, uten å måtte ta bryet med å undersøke hvorvidt den enkelte låntaker var insolvent eller ikke.

VEKST I SANDEFJORD

I årene fram til første verdenskrig kunne få andre banker vise til liknende resultater som Aktie-Kreditbanken i Sandefjord. På ti år mottok aksjonærene 72 prosent i utbytte. Dette skyldtes først og fremst utviklingen i hvalfangsten. Fra 1906 til 1912 ble bankens engasjement i næringen nesten ni-doblet. Da grep Finansdepartementet inn og ba banken besinne seg.

Samme år, i 1912, ble bankens tre år gamle nybygg utvidet. Bygget ble oppført i grå og rød naturstein. Enkelte ville ha det til at det lignet et pengeskrin, noe man fant meget passende for en bank. Arkitekten var Haldor Larsen Børve i Porsgrunn, som blant annet har tegnet Porsgrunn rådhus, Porsgrunds Brændevinssamlag, flere kirker og det spektakulære Dalen Hotel.

SANDEFJORDS HANDELSBANK AS

Verdenskrigen skapte store utfordringer for næringslivet. Hvalfangsten gikk tilbake, skipsfart ble svært lønnsomt, og landbaserte virksomheter var på leting etter kapital. Mellom 1914 og 1919 ble det etablert 76 nye privatbanker i landet, deriblant Sandefjords Handelsbank AS.

Tross advarsler om at krigskonjunktorene ikke ville fortsette når freden kom, og at man i en vanskelig periode ville være mer tjent med å styrke Aktie-Kreditbanken enn å risikere å bli sittende med én bank for mye når tidene ble normale, innbød man høsten 1916 til aksjetegning i den nye banken. Den kom i virksomhet i januar 1917 og ble avvirket våren 1922. Bankens arkiv er tapt, men Aktie-Kreditbanken kom til å overta både Handelsbankens formue og dens samlede forpliktelser. Derfor er atskillig arkivmateriale knyttet til forhandlingene om overtakelsen og voldt giftssaken i den forbindelse bevart.

PARIPOLITIKK OG PROBLEMER

Men Aktie-Kreditbanken fikk også selv problemer. Det hjalp verken at avkastningen av hvalfangsten fra 1922/23 steg til nye høyder, eller at banken ble rekonstruert i 1925. Hele landet slet med Norges Banks ambisjon om å skrive kronens verdi opp til pari kurs. I tillegg hadde Aktie-Kreditbanken vært for raus overfor et par av kundene. I januar 1927 kom banken under offentlig administrasjon. I en oversikt over reelle og mulige tap på til sammen over åtte millioner kroner utgjorde tapene på «to store industriengagementer og et rederiengagement» over 6,5 millioner. Det gjaldt især AS National Industri og Vera Fabrikker Aktieselskap. Dokumenter om begge sakene er bevart i arkivet.

PRIVATBANKEN I SANDEFJORD

Dermed er vi fremme ved realiseringen av Privatbanken i Sandefjord i 1928. Banken eksisterte som selvstendig bank frem til den i november 1970 fusjonerte med DNC, som i 1990 igjen fusjonerte med Bergen Bank til DnB.

De 119 hyllemeterne med arkiv etter Privatbanken i Sandefjord har dokumenter helt fram til 1996. Noen av dem omfatter som nevnt bankens forløpere. Opplysninger om bankens kunder har begrenset innsyn.

FORRETNINGSBANK

Forretningsbankene ble opprettet for å kunne tilfredsstille bedriftenes behov for kortsiktig driftskreditt og for sikker plassering av overskuddslikviditet.

Før de første forretningsbankene ble opprettet, drev velstående personer bankiervirksomhet. Den første norske forretningsbanken ble stiftet 1848 under navnet Christiania Creditkasse. Deretter fulgte Bergens Privatbank 1855, Den norske Creditbank 1857 og Nordenfjeldske Kreditbank 1868.

KILDER:

- ARS-A-1256 – Privatbanken i Sandefjord AS, Vestfoldarkivet
- Bogen, Hans S.I.: *Privatbanken i Sandefjord AS 10.12.1928-10.12.1953. Spredte trekk til privatbankvesenets historie i Sandefjord. Utgitt av Privatbanken i Sandefjord AS til 25 års jubileet 1953.*
- For fullstendig kildeleste, se artikkel på vestfoldarkivet.no

DRØMMER DE...

*om egen gård, forretning eller verksted?
Det er lettere å komme i gang for seg selv enn De tror.
Regelmessig sparing gir grunnlag for lån på gunstige vilkår.»*

Bildet viser et utstillingsvindu hos Tønsbergs Sparebank i 1963. Fotograf: Oddvar Wittek, Slottsfjellsmuseets fotosamling.

Vestfoldarkivet har en rekke sparebank-arkiver fra tidligere Vestfold.

PORSGRUNDS PORSELÆNSFABRIK – ENE OG ALENE

KJENT INDUSTRIDESIGNER: Nora Gulbrandsen var en av Norges første profesjonelle industridesignere. Hun er først og fremst kjent for arbeidene i modernistisk design for Porsgrunds Porselænsfabrik fra 1930-årene. Bildet viser et utvalg av hennes produkter derfra. Foto: Telemark Museum.

Porsgrunds Porselænsfabrik var, og er så langt, den eneste keramiske fabrikken i Norge som har produsert ekte porselen. Det vil si at produktene skal være hvite, gjennomskinnelige og klangfulle. I over hundre år var fabrikken en hjørnestensbedrift i Porsgrunn.

| TEKST: KIRSTEN TANGEN, Telemark Museum |

Da Telemark Museum i 2011 fikk en stor samling med porselensgjenstander etter Porsgrunds Porselænsfabrik i gave fra Sparebankstiftelsen, fulgte det med ca. 80 hyllemeter arkivmateriale. Så langt er dette det største bedriftsarkivet museet besitter.

80 HYLLEMETER ARKIV

Innholdet er alt fra referater fra styremøter og diverse råd, regnskap, korrespondanse og dokumenter angående drift og produksjon til fotografier, utklippbøker og annet. Arkivet er dessverre ikke komplett. Mesteparten av dokumentene skriver seg fra årene 1940 til 2000, med vekt på 1970-, 1980- og 1990-årene. De eldste styreprotokollene skal eksistere, men fulgte ikke med gaven til museet. Materialet er likevel med på å kaste lys over viktige perioder i fabrikkens historie.

Spesielt må nevnes den rikholdige korrespondansen fra annen verdenskrig. Den tyske okkupasjonsmakten bestilte en rekke produkter fra Porsgrunds Porselænsfabrik, og fabrikken på sin side var avhengig av leveranser fra tyske kjemiske fabrikker.

INNOVASJON FRA 1885

Fabrikken ble grunnlagt i 1885, på initiativ fra reder og kjøpmann Johan Jeremiassen (1843–1889). Da hadde det allerede vært produsert porselen i Europa i over 170 år, etter at Meissen ble etablert i 1709. Jeremiassen var født i Kviteseid, men bosatt i Porsgrunn etter at han giftet seg med Ellen Serine Knudsen, datter av skipsreder Christen Knudsen i Porsgrunn. Hun var søsteren til senere statsminister Gunnar Knudsen og vokste opp på Borgestad gård, rett nord for Porsgrunn.

Johan Jeremiassen skal ha fått ideen om å starte en porselensfabrikk under et kuropphold i Karlsbad. Han oppdaget at tyske porselensfabrikker fikk to av bestanddelene i porselensmassen, kvarts og feltspat, fra Norge. Forholdene lå godt til rette for å produsere porselen i Porsgrunn, for her fantes kapital, arbeidskraft, tomter og havn. I Bamble, litt sør for Porsgrunn, og ved Arendal fantes det kvarts og feltspat. Kaolin kunne tas med som returfrakt på de mange skutene som fraktet naturis til Tyskland, og kull, som trengtes til brenneri-ovnene, kunne tas med som ballast fra England.

KREFTER UTENFRA

Siden det ikke fantes ekspertise på porselensproduksjon i Norge, ble tyskeren Carl Maria Bauer hentet inn for å lede oppføringen av fabrikken og stå ansvarlig for produksjonen. Den norske arkitekten Waldemar Hansteen tegnet fabrikken. Byggingen gikk imponerende raskt. Allerede 10. februar 1887, mindre enn to år etter grunnleggelsen, kunne fabrikkens første gjenstand – en kopp – hentes ut av brennovenen.

Mange av de første arbeiderne på fabrikken var tyske. Arbeidsforholdene var på mange måter veldig annerledes enn hva vi er vant til i dag. Mye av produksjonen foregikk på akkord, og arbeiderene kunne langt på veg komme og gå som de ville, bare de nådde dagens produksjonsmål. Den første tiden måtte malerne selv holde seg med pensler og materialer som bladgull og fargestoff.

Etter hvert kom det til sosiale goder som boliger, lånekasse og sykekasse for arbeiderne. Det ble også innført ferie – i begynnelsen en uke – og opprettet eget musikkorps. Mye av æren for disse sosiale reformene tilskrives venstremann og statsminister Gunnar Knudsen, som satt i fabrikkens generalforsamling.

Det at så mange av arbeiderne var tyske, fikk også følger for byen Porsgrunn. Det ble etablert en katolsk menighet, som etter hvert oppførte en kirke. Katolske nonner kom fra Tyskland for å drive menighetspleie, noe som skulle berede grunnen for byens første sykehus – St. Joseph. Indirekte førte dette til opprettelsen av Porsgrunn Lutherske sykehus. Byens protestantiske flertall kunne ikke være dårligere enn «katolikk'raner».

PRISBELØNTE PRAKTSTYKKER

I arkivmaterialet fra fabrikken finnes en rekke priskurranter. De har navn, mål, bilde og modellnummer av de enkelte produktene og gir et godt bilde av vareutvalget. Den første produksjonen la stor vekt på fornemme «Luxusgjenstande» og pretensiøse produkter. Helt fra første brenning produserte fabrikken varer av førsteklasses kvalitet.

Allerede året etter starten, i 1888, deltok Porsgrunds Porselænsfabrik på den store nordiske utstillingen i København – en debut for ny, norsk industri. Fabrikken oppnådde bronsemedalje og rosende omtale. En rekke av praktstykkene som ble vist på utstillingen, befinner seg i Telemark Museums eie. I årene som fulgte, var fabrikken med på en rekke utstillinger i inn- og utland. Slike store mønstringer var et fast ledd i et internasjonalt handels- og kulturliv etter 1850, og var datidens viktigste form for markedsføring. En mengde diplomer og utmerkelse som er bevart, er bevis på heder og ære.

PORSELENET DEMOKRATISERES

På 1700-tallet hadde porselen vært et uhyre luksuriøst produkt. Sosiale reformer og høyere levestandard utover på 1800-tallet gjorde at etterspørselen etter porselen økte sterkt. For å bedre lønnsomheten måtte fabrikken snart satse sterkere på et bredere marked av vanlige, borgerlige husholdninger.

Av priskurantene kan vi se hvordan porselensproduksjonen, i likhet med mye annet, etter hvert ble demokratisert. Det store vareutvalget er verdt å merke seg. Fabrikken produserte alt fra prydgjenstander til nyttig kjøkkenutstyr som kjevler, kjøttklubber, dørslog, sleiver forsynt med trehåndtak, spiserikrucker med mer.

DESIGN OG DEKOR

Allerede før 1900-tallet begynte fabrikken å leie inn anerkjente, norske kunstnere til å designe og dekorere de mer eksklusive produktene. Gerhard Munthe var den aller første. I 1892 tegnet han dekoren Blaaveis.

Forholdene lå godt til rette for å produsere porselen i Porsgrunn, for her fantes kapital, arbeidskraft, tomter og havn.

Keramiske produkter blir enten dreid, presset eller støpt i gipsformer. De kan dekoreres enten under eller over glasuren. Porselensfabrikken benyttet ulike dekortechnikker som håndmaling, ståltrykk og buntrykk (overføringsbilder som brennes fast). I nyere tid kom andre metoder, som silketøy.

Ved dekor under glasuren – underglasurmaleri – males det på den ferdig brente skjerven, den er porøs, og malingen trekker da litt inn. Så blir gjenstanden brent før glasuren legges på. Det skal høy temperatur til for å få glasuren til å smelte. Det vil si at det er få kjemikalier som kan ligge under glasuren, det er først og fremst blått, men også noe rødt. Det mest kjente eksempelet på underglasurdekor er nok stråmønsteret, malt i koboltblått.

Oppå glasuren kan man male så mye man vil – overglasurmaleri. Fabrikken hadde fra starten en mengde ulike håndmalte, dels kostbare, overglasurdekorer. Dekorene fra 1887 til ca. 1905 har nummer 1–3000. De er håndkolorerte eller håndmalte.

KUNSTAVDELINGEN

I 1901 opprettet fabrikken kunstavdelingen, som skulle lage gjenstander av høy kunstnerisk kvalitet. All dekor ble malt for hånd, direkte på godset før glasering – derav navnet «Underglasuren» – som avdelingen også ble kalt. Den første lederen var danske Rose Martin. På kunstavdelingen var det legitimt å arbeide også for ugifte kvinner fra byens borgerskap. Arbeidet hadde en viss skapende karakter og ble nok regnet for mer «opphøyet» og renslig enn det til dels tunge og skitne arbeidet ellers på fabrikken.

Av andre norske kunstnere som tidlig samarbeidet med porselensfabrikken, kan vi nevne Thoralf Holmboe, Theodor Kittelsen, Brynjulf Bergslien og Oluf Wold-Torne. Den kanskje mest omtalte av fabrikkens designere, Nora Gulbrandsen, ledet kunstavdelingen fra 1927 til 1946. Hun er kjent for sine geometriske former i art deco-stil. De er ofte utført i en kombinasjon av over- og underglasur.

De første tiårene etter annen verdenskrig var en oppgangstid for fabrikken. Av dyktige og nyskapende designere kan vi nevne Tias Eckhoff, Eystein Sandnes, Dagny Tande Lid, Konrad Galaaen, Anne Marie Ødegaard, Leif Helge Enger, Grethe Rønning og Poul Jensen. Helt til ca. 1980 ble Porsgrunds Porselænsfabrik

DESIGNAVDELINGEN: Industridesigner Nora Gulbrandsen omkranset av sine medarbeidere ved Porsgrunds Porselænsfabrik. Foran fra venstre: Petra Fayle-Lund, Rikka Sendresen, Nora Gulbrandsen, Hans Marx og Eleonore Stavnem. Bak fra venstre: Henry Biedermann, Ivar Albretsen, Erik Kessmeier, Halvor Sæland og Hans Salvesen. Bildet er tatt 31. januar 1933, fotograf ukjent. Foto: Telemark Museum.

regnet som en av landets ledende designbedrifter og mottok priser i både inn- og utland.

De seneste tiårene har porselensfabrikken samarbeidet med flere eksterne designere og kunsthåndverkere, blant annet Ferdinand Finne, Ole Lislerud, Susanne Fagermo, Ari Behn, Trond Hansen, Ragnhild Wiik, Johan Verde og Karen Bit Vejle. I dag er Maud Gjeruldsen Bugge designsjef ved Porsgrunds Porselænsfabrik.

FRA PRODUKSJON TIL UTSTILLINGSLOKALE

Etter en del turbulens omkring produksjon og eierforhold på 2000-tallet ble produksjonen flyttet til Asia. I dag huser de gamle produksjonslokalene ved Porsgrunnselva blant annet et fabrikkutsalg og et utstillingslokale for Telemark Museums samling av PP-porselen.

KILDER:

- Arkivet etter Porsgrunds Porselænsfabrik, TGM-A-1047 Telemark Museum
- Alf Bøe; Porsgrunds Porselænsfabrik: bedrift og produksjon gjennom åtti år 1885–1865, 1967
- Randi Gaustad og Leena Manilla; Porsgrund Porselen 100 år, Kunstindustrimuseet i Oslo/ Landsforbundet Norsk Brukskunst, 1985
- Mats Linder; Store norske leksikon, www.snl.no

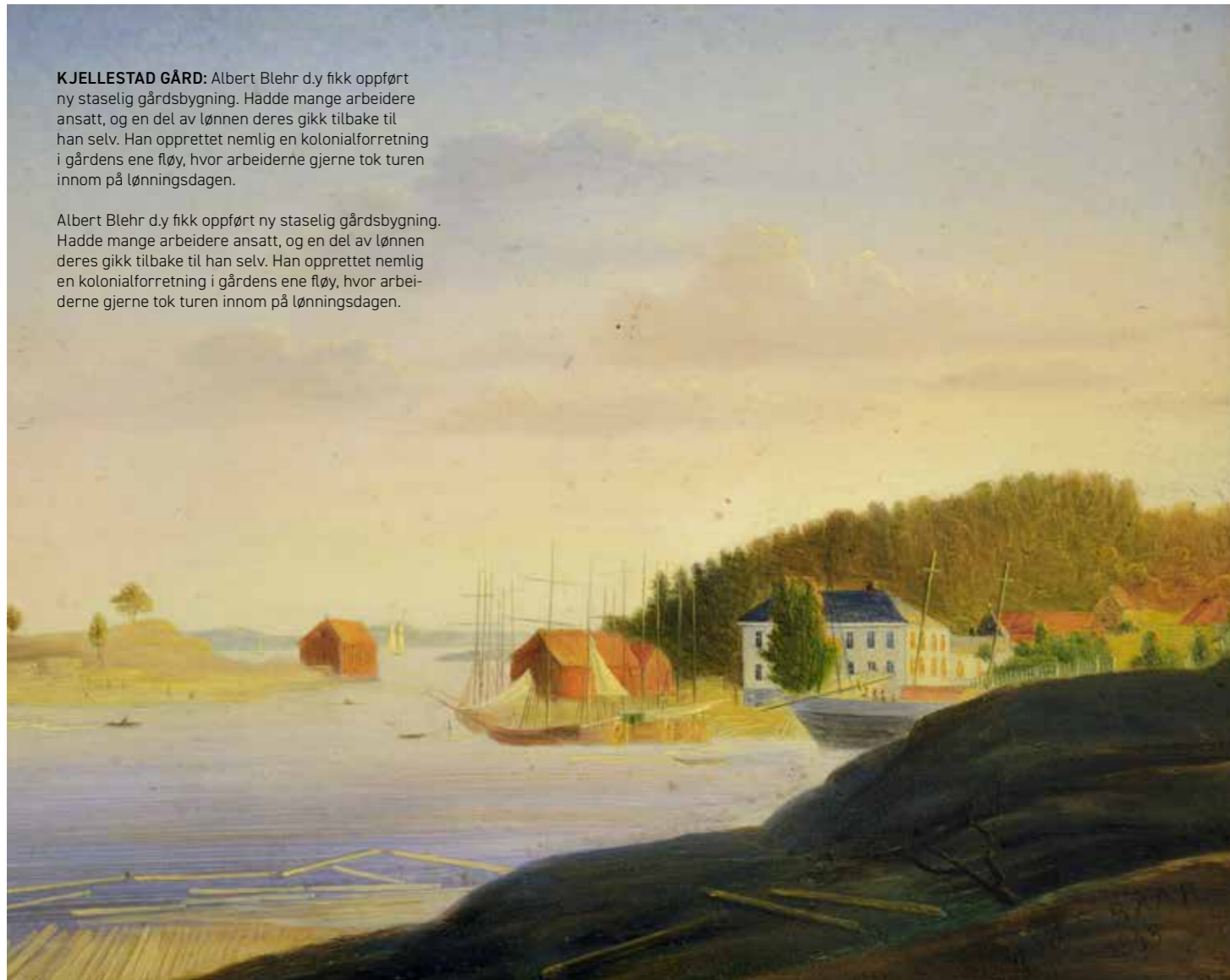
HANDELSHUSET BLEHR

Den tidligste eksporten av tømmer fra Telemark ble skipet ut fra Skien, men senere flyttet handelen seg ut mot kysten. En av distriktets største trelasthandlere ble handelshuset Blehr på Stathelle.

| TEKST: CHARLOTTE ANDERSEN, Telemark Museum |

KJELLESTAD GÅRD: Albert Blehr d.y fikk oppført ny staselig gårdsbygning. Hadde mange arbeidere ansatt, og en del av lønnen deres gikk tilbake til han selv. Han opprettet nemlig en kolonialforretning i gårdens ene fløy, hvor arbeiderne gjerne tok turen innom på lønningdagen.

Albert Blehr d.y fikk oppført ny staselig gårdsbygning. Hadde mange arbeidere ansatt, og en del av lønnen deres gikk tilbake til han selv. Han opprettet nemlig en kolonialforretning i gårdens ene fløy, hvor arbeiderne gjerne tok turen innom på lønningdagen.

Det lange tidsspennet gjør arkivet svært interessant for forskning innenfor temaer som sjøfart, trelast og økonomisk historie fra hollendertiden i Norge.

Skiensfjorden har eksportert trelast i uminnelige tider, og da oppgangssagen ble tatt i bruk, fikk trelasthandelen et betydelig oppsving. Fra 1500-tallet ble det eksportert store mengder trelast fra Grenlandsområdet, før handelen flyttet ut mot kysten.

KJELLESTAD GÅRD

Familien Blehr kjøpte Kjellestad gård på Stathelle i 1764. Med en god havn og kort vei til det åpne havet lå Kjellestad gård flott til for handel. Gjennom generasjoner bygget familien opp et handelshus som befattet seg med trelasteksport, men Blehr-slekten bygget også skip, var redere for egne skip og solgte importerte varer. Handelshuset Blehr handlet mest med Nederland, som hentet tømmeret selv. I tillegg eksporterte de med egne skip, og da var det også ferdig skåret plank. Denne eksporten gikk hovedsakelig til England og Danmark.

HOLLENDERTIDEN

I Norges kysthistorie er Hollendertiden en betegnelse på perioden fra omkring 1500 til 1850. Nederland hadde selv lite skog, og nederlenderne kom hit for å kjøpe tømmer til bygging av skip, hus, diker med mer. Norge hadde store mengder tømmer og solgte det for en rimelig pris. Dermed startet en omfattende handel mellom Norge og Nederland, hovedsakelig fra kysten på Sør- og Østlandet. Nederlenderne hentet hele tømmerstokker, som de fikk saget opp hjemme. Fartøyene de brukte, ble kalt smakker, så denne handelen kalles også «smakkehandel». Nederlenderne kom ofte lastet med ballastsand, men de kunne også ha med varer som takstein, matvarer og keramikk.

OPPSTARTEN

Albert Bentsen Blehr (1734–1800) tok kjøpmannskap i Skien i 1762 og overtok gården Kjellestad i 1764. Der startet han først opp med trelasthandel. I 1774 fikk

Stathelle losse- og lasterettigheter etter sterkt påtrykk fra Blehr. Sammen med trelasthandler Gregers Bentsen sendte han søknad og skrev at dersom de ikke fikk slike rettigheter, måtte de se seg «i Grund og Bund ruine-rede». Tollbetjenten i Brevik anbefalte å imøtekomme søknaden, for dersom Bentsen og Blehr måtte avvikle, ville det bety en merkbar nedgang i kongens tollinntekter, og mange arbeidsfolk ville «blive aldeleles Brødløse».

I 1781 kjøpte Blehr sitt første skip: «Ebenetzer». I 1790-årene fikk han oppført sagbruk og kvern, og fikk tillatelse til oppføring av bygdesag. Det var altså en omfattende virksomhet han etterlot seg etter sin død i 1800.

HANDELSBLOKADE OG NEDGANGSTIDER

Sønnen Bent Blehr (1770–1828) overtok gården i 1800, etter farens død. Han hadde allerede borgerskap fra 1798 og hadde startet opp som reder i 1799 med skipet «Friheden», som var bygget på Kjellestad. På starten av 1800-tallet fikk han tillatelse til å oppføre flere sager. Han fikk også bygget flere skip, og det var som skipsreder han virkelig utvidet bedriften.

Fra 1807 ble situasjonen derimot vanskeligere. Napoleonskrigene, med handelsblokade, førte til nedgang i skipsfarten for Norge, så også for Blehr. I perioden 1811–13 ble det ikke utklarert en eneste ladning til smakkene, og i 1814 kun noen få. Bent Blehr var i 1812 hovedreder for 12 skip, men det var kun på papiret. Hele sju skip var tatt av fienden som følge av krigen. I 1814 sto han oppført med sju skip, mens han i 1825 kun hadde ett skip igjen, og deler av eiendommen var pantsatt. Også tre år etter, i 1828, ble det holdt utpanting på Kjellestad for skatterestanser. Da Bent døde det samme året, kjøpte hans sønn, Albert Blehr d.y. (1802–1869), konkursboet tilbake.

STORHETSTID OG FULL FART

Trass en vanskelig start kom Albert Blehr d.y. til å bringe handelshuset til nye høyder. Han satset særlig på trelasthandel med hollenderne og østfriserne og ble den største eksportøren på dette feltet i 1835. Han utførte også mye på egne skuter, da spesielt til Storbritannia og Frankrike.

I 1851 skrev avisen «Adresse-Tidende» om trelasthandelen på Stathelle: «en kaster blikket over på Stathelle, hvor den gamle bruksherre [Blehr] sitter og beskjeftiger kanskje et par hundre arbeidere og uavbrutt holder 9–10 større fartøyer i sjøen». 1850-årene ble et godt tiår for Blehr med smakkehandel, med 1855 som et toppår. I 1856 fikk Albert kongelig bevilling til å drive en dampsgag med to sirkelsager på Kjellestad. Slik ble effektiviteten for skåret tømmer enda bedre, da man fikk flere bord ut av hver stokk. Blehrs dampsgag var den første i distriktet, og en stor investering.

Han kjøpte også opp eiendom i distriktet og fikk bygget en ny bolig på Kjellestad. Ved byggingen av hans nye bolig skulle det ikke spares på noe. Det var altså utvidelser og økning på alle områder frem til rundt 1860.

1867/68: Skipsjournal for Blehrs skip «Irene» viser at det gikk til Quebec og London.

KILDER:

- Arkiv: TGM-A-1212: Blehr/Kjellestad, Telemark Museum
- Kaare O. Bakken (1998) «Kjellestad på Stathelle, handelshuset og slekten Blehr» Bamble historielags årsskrift
- Harald Backe Bystrøm (1994) «Hollendertid og smakkehandel»
- Gunnar Sem (1974) «Stathelleboka» bd1
- Martin Kirchoff (2014) «Da Stathelle og Kjellestad fikk ladestedsrettigheter» Bamble historielags årsskrift
- Karin Varde (2013) «Stathelle i fortid, nutid og framtid» avisartikkel fra 03.04.1940, gjengitt i Bamble historielags årsskrift
- S.C. Schilbred (1974/75) «Brevik gjennom tidene» bd 1 og 2
- Einar Østvedt (1963) «Fløtning i Telemark gjennom 300 år»

SLUTT FOR HANDELSHUSET

Utover på 1860-tallet kom det stadig færre smakker til Norge, og til slutt opphørte denne handelen helt. Hollenderne hadde funnet et nytt marked: Østersjøen tilbød trelasten rimeligere enn i Norge. Samtidig gikk det også dårligere for annen skipsfart. Det var dårlige trelastpriser og liten fortjeneste. Samlet sett satte dette Albert Blehr d.y. i en vanskelig økonomisk situasjon. Til slutt kom gården under privat administrasjon i 1869. Samme år døde Albert, og gården ble delt opp og solgt ut av familien.

ARKIVET

Arkivet etter handelshuset Blehr befinner seg på Telemark Museum og dekker firmaets vekst og fall fra begynnelse til slutt, 1762–1869. Det lange tidsspennet gjør arkivet svært interessant for forskning innenfor temaer som sjøfart, trelast og økonomisk historie fra hollendertiden i Norge. Arkivet er preget av at handelen var internasjonal, med nederlandsk, tysk, fransk og engelsk språk i arkivstykkene, i tillegg til norsk.

History marketing

– STRATEGISK BRUK AV HISTORIEN

Alle virksomheter har en historie, og denne historien kan være en verdifull ressurs både i dag og i fremtiden. Nøkkelen er å være bevisst på den og bruke den riktig.

| TEKST: HEIDI MEEN, Vestfoldarkivet |

Centrum för Näringslivshistoria i Stockholm er en ideell forening som bevarer og formidler svenske bedrifters historie, og dermed også det svenske næringslivets historie. Dette gjør de gjennom å hjelpe bedrifter å ta vare på arkivene, på samme måte som vi i Vestfoldarkivet gjør. Den svenske foreningens inntekter kommer fra medlemsavgifter, men også fra kommersielle tjenester de tilbyr bedriftene. Mange av disse tjenestene går under paraplyen history marketing.

HVA ER HISTORY MARKETING?

I et intervju med Marknadsforeningen i Stockholm sier Anders Sjöman, den visjonære kommunikasjonssjefen ved Centrum för Näringslivshistoria, at hver virksomhet har en unik historie. History marketing handler om å bruke denne historien bevisst for å styrke både varemerket og organisasjonen. En kan også kalle dette for strategisk historiebruk.

Therese Grande er i dag kommunikasjonsrådgiver i Vestfoldmuseene. I 2008, da hun jobbet som rådgiver i et reklamebyrå på Nøtterøy, ble hun intervjuet av Tønsbergs Blad om nettopp bruk av historie i merkevarebyggingen. Hun understreket at hvis historien til en bedrift brukes riktig, kan det signalisere kompetanse og kunnskap – «dette kan vi» – samt at bedriften er solid og har god økonomi. Hun oppfordret derfor bedrifter

til å dra frem viktige hendelser og bruke dem i markedsføringen.

Grande mener det samme i dag. I tider med mye fusjoner, fisjoner, konkurser og raske oppkjøp mister man mye av fundamentet og historien blir glemt, sier hun. Folk flest liker (og kjøper) tyngde, erfaring og lange tradisjoner. Etter noen år i Vestfoldmuseene har hun dessuten blitt enda mer bevisst på hvor viktig det er å bevare og strukturere dokumentasjonen på en god måte, og gjerne digitalisere for enklere og ny bruk.

HISTORIE SOM VERDI

Merkevarebygging innebærer å gi en vare verdier, slik at kunden får en følelse av å kjøpe mer enn bare et produkt. Dette kan man bidra til gjennom å arbeide aktivt med firmaets autentiske fortelling og historiske sammenheng. Historien kan for eksempel fungere som et «bevis» på bedriftens eller produktets troverdighet, kunnskap og kvalitet.

Mange bedrifter er klar over dette og bruker allerede historien bevisst i sin profilering. Dette gjelder for eksempel Th. Marthinsen Sølvvare, som avleverte sitt arkiv til Vestfoldarkivet den gangen det fortsatt het Fylkesarkivet for Vestfold. I det ovenfor nevnte bilaget til Tønsbergs Blad fra 2008 ble også daglig leder Thorvald Marthinsen intervjuet. Han sa at Sølvvarefabrikken hadde ønsket å få samlet alt materialet ett sted, som også var trygt, og at de ved dette hadde fått bedre oversikt over hva de faktisk hadde. Han var også stadig i arkivet for å hente ut gamle filmer og bilder i promoteringsøyemed. «Konkurransen er så stor i dag

at det er vanskelig å selge en vare hvis man ikke har en god historie rundt. Folk kjøper historien sammen med produktet», sa han til Tønsbergs Blad.

Bedriften bruker fortsatt historien aktivt i sin profilering. «Quality since 1883» står det under firmalogoen, og i Instagram-profilen sin fremhever de: «Unique design and craftsmanship loved by generations. Made in Norway since 1883.» At historien har en verdi, understrekes også av bildebruken både på nettsiden og i sosiale medier, samt i diverse artikler og publiseringer om firmaets historie gjennom flere generasjoner.

Men en bedrift trenger ikke å ha holdt på i mange tiår for å ha en interessant historie. I går er som kjent også historie. Og i noen sammenhenger kan fem år være en evighet. Bare tenk hvor fort den teknologiske utviklingen går. Den bedriften som var først ut med noe, selv om det begynte for kort tid siden, kan raskt ha et fortrinn som de kan bruke i merkevarebyggingen.

OGSÅ INTERN NYTTE

Også internt kan det være nyttig å løfte frem bedriftens historie. Dette gjelder særlig nå som ansatte sjelden jobber mange tiår samme sted, sier Therese Grande. Man mister mye av fundamentet når historien blir glemt eller ikke videreført. At de ansatte kjenner historien til sin arbeidsplass, kan skape økt troverdighet ute blant kundene. Det kan derfor være en god investering å gi nytilsatte en innføring i bedriftens historie og fortelling, ikke bare budsjett og planer. I tillegg til at kjennskap til historien styrker hvordan de ansatte blir oppfattet av andre, kan det også bidra til at de føler en større grad av tilknytning og eierskap til bedriften.

ARKIVET SOM GULLGRUVE

Selv om bedrifter selvsagt er mest opptatt av å lykkes nå og i fremtiden, kan det med andre ord være en god investering ikke å glemme fortiden. Da er det en forutsetning at historien er dokumentert og bevart, det vil si at det finnes et arkiv, og at denne dokumentasjonen er tilgjengelig for bruk.

Anders Sjöman omtaler arkivet som en gullgruve av storytelling. «Det handler ikke om å dyrke det som har vært, men å beholde ilden», sa han på History Summit i 2021, en årlig samling som Centrum för Näringslivshistoria står bak. Vet du hvor du har kommet fra, er det også lettere å ta ut retningen fremover. Da kan du dra læring fra tidligere utfordringer, finne forslag til produktutvikling og bruke opprinnelsehistorien for å styrke både varemerket og organisasjonen. «Alle foretak har en unik historie som ingen andre kan kopiere», sier

han. Og et velstrukturert arkiv hjelper selskapene å finne inspirasjon fra det de har gjort tidligere.

Hvis historien til en bedrift brukes riktig, signaliserer den kompetanse, kunnskap og at bedriften er solid og har god økonomi. Men historien selger ikke seg selv. Én ting er å samle historien, en annen er å bruke den effektivt fremover for å styrke merkevaren. Bevissthet og strategisk tenkning må til. Det handler om å finne den rette balansen.

«Vi kaller det for history marketing når foretakene aktivt bruker sin egen autentiske historie. Sluttresultatet kan bli en podkast, en utstilling, en jubileumsbok, en historisk nettside – alt avhenger av hvor målgruppen befinner seg når de skal ta del i historien. Uansett format er det viktige at historien skal underbygge den situasjonen virksomheten befinner seg i dag, og de målene den har fremover.»

ANDERS SJÖMAN, KOMMUNIKASJONSSJEF VED CENTRUM FÖR NÄRINGSLIVSHISTORIA

Hvis historien til en bedrift brukes riktig, signaliserer den kompetanse, kunnskap og at bedriften er solid og har god økonomi.

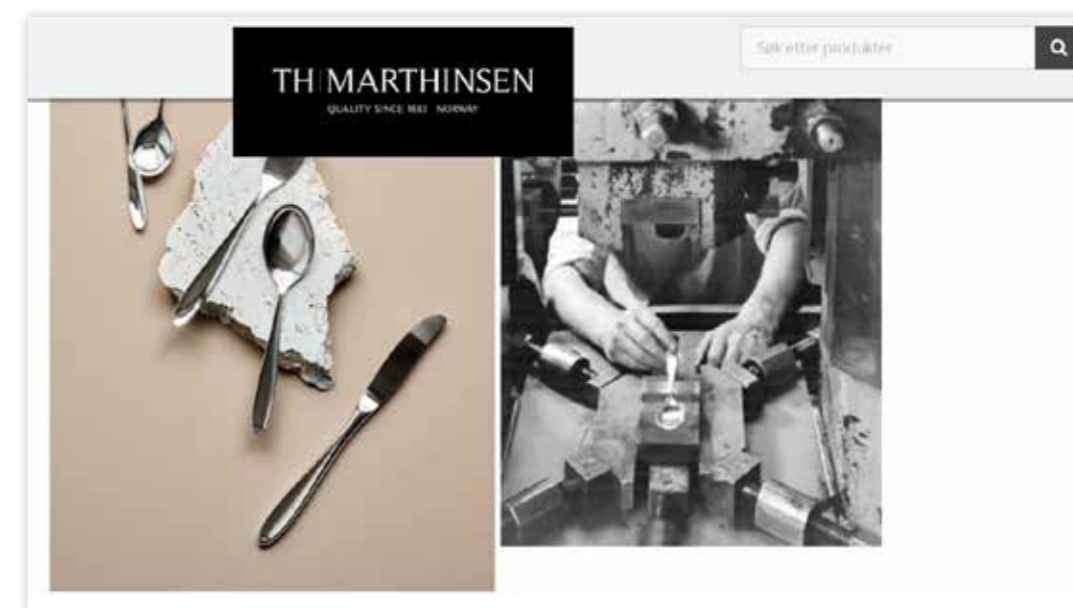
KILDER:

- Tønsbergs Blads magasin, Jobb og næringsliv, 24.10.2008.
- www.naringslivshistoria.se
- www.thmarthinsen.no

VARIG: Her er et gammelt fotografi fra bedriftens arkiv brukt i en av de fremhevede historiene på Th. Marthinsens Instagram-konto. Påskriften «Made to last» viser at historien og det som varer har en verdi i dag.

FACEBOOK: Bedriftens lange røtter blir fremhevet i sosiale medier.

NYTT OG GAMMELT:

Th. Marthinsen bruker historien bevisst i sin profilering. Gamle tegninger og fotografier av produkter (og av produksjonen) brukes i kombinasjon med nye bilder. Hentet fra nettsiden thmarthinsen.no.

BILEVENTYRET I STAVERN

STAVÆRN BILFABRIK AS

Under første verdenskrig ble det tatt flere løft i landet for å få i gang norsk bilproduksjon. Et av de to stedene dette ble en realitet, var i Stavern, der man fra 1918 begynte å produsere elektriske lastebiler.

| TEKST: RUNE SØRLIE OG HEIDI MEEN, Vestfoldmuseene |

Verdenskrigen førte til at Tyskland, England og Frankrike la om bilproduksjonen til militære formål, og ubåtkrigen skapte vanskeligheter for importen fra Amerika. I tillegg øynet investorer muligheten til fortjeneste ut fra det store behovet for personbiler og lastebiler på det innenlandske markedet. Bilfabrikken i Stavern var et av to prosjekter som ble gjennomført. Det andre var Norsk Automobilfabrik AS på Kambo utenfor Moss.

ELEKTRISKE LASTEBILER

Som en følge av krigen ble det mindre og mindre bensin tilgjengelig. Biler som måtte holdes i gang, gikk derfor på lysgass. Offentlige og private gassfyllestasjoner ble åpnet for å betjene disse bilene, men på én fylling av de seks til åtte kubikkmeter store ballongene kunne bilene bare kjøre 25–30 kilometer. Elektriske biler var derfor å foretrekke selv om også denne driftsformen satte sine begrensinger for kjørelengden. Av den grunn satset Staværn Bilfabrik i første omgang på produksjon av elektriske lastebiler.

LARVIKSRÜNDERE

Den 6. november 1917 ble aksjeinnbydelsen til den nye fabrikken offentliggjort i Østlandsposten. Initiativtakerne – disponent og ingeniør Emil Samuelson, disponent John Lærum og overlege Halfdan Sundt – var stort sett larviksfolk.

Selskapets formål skulle være «fabrikation og salg av elektromobiler», og navnet skulle være Staværn Elektromobilfabrik AS. Aksjebrev fra året etter viser at navnet på fabrikken ble Staværn Bilfabrik AS.

Tomten var allerede sikret, og avtale var inngått med den danske fagmannen Gerhard Andersen, som skulle være daglig leder.

ANNO 1919: Annonse for elektrisk lastebil fra august 1919. Annonsen sier at Staværn Bilfabrik hadde 10 års erfaring, men selskapet ble stiftet i 1917 og den første bilen sto ferdig våren 1919.

UT PÅ TUR: Tuberkuløse barn fra Kysthospitalet får sin første biltur med bil fra SABIL på selveste 17. mai 1919. Bildet er tatt i Kongensgate i Fredriksværn. Fotograf ukjent. Vestfoldmuseenes fotosamling.

Andersen fra Odense var ingeniørutdannet og hadde arbeidet ved De forenede Bilfabrikker i København. Ifølge aksjeinnbydelsen hadde Andersen tolv års erfaring ved lignende fabrikker, men i fabrikkens salgsannonser etter at produksjonen var kommet i gang, var erfaringen redusert til ti år.

Aksjekapitalen skulle være på minimum 400 000 kroner, og lister ble lagt ut i Laurvigs Privatbank og Fredriksvern Sparebank i tiden fra den 19. til den 21. november. I løpet av disse dagene ble det tegnet aksjer for 400 000 kroner. Arbeidet med å stikke opp tomta på den løkka hvor fabrikkens skulle ligge, startet allerede i desember 1917.

FABRIKKLOKALENE

Byggearbeidene startet på nyåret 1918, og byggetida var ti måneder. Fabrikkens ble på 1200 kvadratmeter fordelt på to etasjer. Gerhard Andersen kom til Stavern i februar 1918, og før fabrikklokalene var ferdige slik at produksjonen kunne settes i gang, tegnet han disponentboligen og de to arbeiderboligene som ble reist. Den 6. februar 1919 skrev avisen Amtstidende om den nye fabrikkens. Der sto det beskrevet at hovedinngangen i nord førte inn i den store og lyse – og utmerket ventilerte – monterings- og maskinhallen i første etasje. Mens de større maskinene, slik som dreiebenker, fresemaskiner, boremaskiner og slipemaskiner, var plassert i byggets søndre del. Kontorene lå i andre etasje over denne delen.

Det ble også vektlagt at fabrikkens sanitære anlegg var førsteklasses, med flere vannklosetter i hver etasje, og at det ble jobbet for å sørge for sunne og gode boliger for arbeiderne. To arbeiderboliger på to etasjer, med to leiligheter i hver etasje, var under oppføring vest for fabrikkens. Disponentens egen bolig lå syd for fabrikkens.

DE FØRSTE LASTEBILENE

Fabrikkens satset på serieproduksjon av biler, om ikke masseproduksjon etter samlebåndsprinsippet. Ifølge planene skulle de første bilene leveres allerede i februar 1919, og arbeidet med den første serien på ti elektriske to-tonns lastebiler startet på slutten av 1918. Det oppsto imidlertid forsinkelser i produksjonen slik at de første bilene først ble ferdige i mai/juni 1919.

De kompakte gummihjulene og akkumulatorbatteriene til de elektriske vognene kom fra Amerika, men prisene var høye. Stålstøpegodset kom fra Drammen Jernstøperi, mens motorene ble levert av Sola elektriske maskinfabrik ved Hølen i Larvik. Alle vogn- og maskindeler ble forarbeidet ved fabrikkens i Stavern. Motoren fra Sola-fabrikkens var på sju hestekrefter, men ifølge leverandøren kunne motorene overbelastes til vel det tredobbelte.

ELEKTRISK MARKED

Det var allerede flere andre elektriske biler på markedet, for etter verdenskrigens slutt ble det importert slike biler fra Amerika. Noen av dem var utstyrt med kjede, og om Stavern-bilene ble det sagt at i motsetning til de amerikanske modellene med «den larmende kjæde» er Stavern forsynt med «snekke skrue som arbeider indkapslet og i saadant oljeleie at den stadig holder sig smurt og fri for støv». At to tredjedeler av bilene fra Amerika ble laget etter dette systemet, la også fabrikkens i Stavern vekt på i markedsføringen.

1. mai 1919 skrev Amtstidende at vognen fra Stavern var «lettere, rensligere og sikrere at kjøre med end benzinbilerne. De som nu er ferdige, har en lasteevne paa to ton og er mere enn stærke nok til de stigningerne man har at regne med. Nogen girveksling er det ikke tale om og de kan gaa ca. 60 a 70 km mellem kraftladningerne. Disse elektriske biler egner sig utmerket til bruk i byen og i faste landruter og er at foretrække overalt hvor en jevn og sikker trafik skal opretholdes. I Kristiania er en betydelig mængde elektriske biler i bruk og det later til at de stadig vinder terræng.»

Selskapets formål skulle være «fabrikation og salg av elektromobiler».

INGEN EL-SUKSESS

Til tross for at det ble lagt ned betydelige beløp i eksperimentering, ble de elektriske bilene fra bilfabrikkens i Stavern ingen suksess. En årsak var tekniske problemer og den begrensningen batteridrift førte med seg. Kjøreleddene ble aldri stor mellom hver oppladning av batteriene, for disse krevde også stor plass og var så tunge at de reduserte bilens lasteevne. Den viktigste årsaken var likevel at man etter verdenskrigens slutt igjen fikk lettere tilgang på bensin. Som en konsekvens av disse forholdene valgte Staværn Bilfabrik å legge om produksjonen til bensindrevne lastebiler. Nøyaktig hvor mange vogner med elektrisk motor som ble produsert ved fabrikkens i Stavern, er usikkert.

Produksjonen av lastebiler med bensinmotor kom i gang i 1920. Selskapets disponent Gerhard Andersen var fortsatt konstruktør. Den første serien av bensindrevne lastebiler var på ti stykker med to-tonns lasteevne. Motor, radiator, fjærer og hjul ble kjøpt inn fra Amerika, mens ramme, bakaksel, foraksel og styreanordning ble laget ved fabrikkens. Den første lastebilen ble transportert til Kristiania hvor den ble prøvd av et firma som deretter bestilte resten av serien.

NORGES DETROIT:

«En gang Norges svar på Detroit» var undertittelen i artikkelen i Staværn historielags medlemsblad «Signalen». Bilfabrikkens i Staværn satset på serieproduksjon av biler, om ikke masseproduksjon etter samlebåndsprinsippet. Bildet viser interiør fra fabrikkens cirka 1920. Fotograf: Jacob Emanuel Ludwigsen, Vestfoldmuseenes fotosamling.

ØKONOMISKE PROBLEMER

Ved full drift kunne man etter planen beskjeftige 100 arbeidere og lage 50 biler i året, og med en tenkt utvidelse kunne fabrikkens beskjeftige 1000 mann. Men det sviktende salget førte til store økonomiske problemer for bedriften. I februar 1919 var produksjonen på sitt høyeste med 30 ansatte, mens staben i mars 1921 var nede i 15 mann.

Selskapet hadde fått kreditt for til sammen 350 000 kroner mot pant i fabrikkens anlegg med maskiner. Etter september 1919 ble det ikke gitt noen ytterligere kreditt fra bankens styre, men kreditten ble likevel økt av bankens daglige ledelse, slik at den i desember 1922 utgjorde 848 000 kroner. Ved årsoppgjøret i 1922 avskrev banken et tap på 150 000 kroner. Senere fant styret i banken at det ikke var overensstemmende med god bankledelse at et så dødfødt foretak kunne få så stor kreditt.

Lille julaften 1924 ble det avholdt ekstraordinær generalforsamling i Staværn Bilfabrik AS. Alle utveier var prøvd, og to saker skulle behandles: forslag om oppløsning og avviklingsstyre. Selskapet ble oppløst samme dag.

LITEN, MEN INTERESSANT

I intervjuer med bedriftens daglige leder, Gerhard Andersen, oppgis den samlede produksjonen ved fabrikkens i årene 1918–1923 til 40, fordelt på elektriske

og bensindrevne biler. I internasjonal sammenheng var produksjonen beskjeden, men i Norge ble produksjonstallet først overgått av Strømmens Værkstedes monteringen av Dodge i 1930-årene. På midten av 1950-tallet ble det laget fem Troll-biler i Lunde i Telemark før konkursen var et faktum. Bilproduksjonen i Staværn er derfor et svært interessant kapittel i norsk bilhistorie.

Bare ett eksemplar av bilene fra Staværn er bevart. Den står på Norsk Kjøretøyhistorisk Museum, som i dag er del av Norsk vegmuseum på Lillehammer. Bilen ble i 1984 kjøpt inn fra Hunsrød ved Sandefjord og var noe ombygd, men den lot seg lett føre tilbake til original stand. Da Framnæs Mekaniske Værksted i Sandefjord ble lagt ned i 1986, var to staværnbiler i full drift som trucker med el-drift. Hvor disse bilene ble av, vet man dessverre ikke.

Lastebilfabrikkens i Staværn var et foretak som ble båret fram i økonomiske velstandstider, men som møtte sin skjebne i krisetider. Konkurransen den lille fabrikkens møtte på hjemmemarkedet fra de store utenlandske produsentene, ble for hard. Kostnadsnivået ble for høyt, og fabrikkens klarte ikke å konkurrere på pris.

Hvor arkivet etter fabrikkens har blitt av, er det dessverre ingen som vet. Men kanskje har konkursen og dens behandling ført deler eller hele arkivet inn i offentlig arkivforvaltning.

Artikkelen er en bearbeiding av Rune Sørli's artikkel «Det store bileventyret. STABIL» skrevet for Staværn historielags medlemsblad (Signalen, nr. 3 2019). Omskrivingen er gjort av redaktør Heidi Meen og er godkjent av artikkelforfatteren.

GJENSTANDER ETTER NÆRINGS- LIVET

Hvordan gjenspeiler Vestfoldmuseenes samlinger næringslivet i Vestfold?

| TEKST: **KARIANNE SCHMIDT VINDENES**, Vestfoldmuseene |

Vestfoldmuseenes samlinger finner vi gjenstander som illustrerer alt fra håndverksbasert, tidlig industri til moderne industriproduksjon. Av moderne industriproduksjon ligger tyngdepunktet i eldre jernproduksjon og industriprodukter fra 1900-tallet, særlig prosessindustri, aluminiumindustri og tekstilindustri.

HÅNDVERK OG JERNVERK

Håndverksamlingene består av redskaper og gjenstander fra ulike typer verksteder som snekkerverksteder, smier, tønnefabrikk, trykkeri, replager og skomaker. To jernverk har hatt en viktig rolle i Vestfold: Fritzøe jernverk i Larvik og Eidsfoss Verk i Hof. Begge miljøene er fremdeles bevart, og de er sentrale i formidlingen av jernverk og den tidlige industrien i Vestfold. I samlingene til Slottsfjellsmuseet og Larvik Museum er det bevart ovnsplater og hele ovner fra både Fritzøe og Eidsfoss.

INDUSTRIVIRKSOMHET PÅ 1900-TALLET

Industrivirksomheten i Larvik er dokumentert med gjenstander fra Norsk Impregneringskompani, Larvik smelteverk, Brynje tekstilfabrikk, Agnes Fabrikker og Eikenes hjulmakerverksted i Brunlanes.

Aluminiummuseet viser etableringen og utviklingen av industri for videreføring av aluminium i Holmestrand og i Norge. Samlingen inneholder derfor både bedriftshistorien, arbeidslivshistorien, designhistorien og produksjonshistorien til pionerbedriften A/S Nordisk Aluminiumindustri, senere ÅSV og Hydro Aluminium Holmestrand. Størsteparten av gjenstandssamlingen består av Høyang-produkter. I tillegg er det

gjenstander knyttet til produksjonen og til driften som forteller ulike sider av bedriftshistorien fra starten i Holmestrand i 1919 og fram til dagens aluminium-industriproduksjon.

Berger museums samlinger forteller om fremveksten av tekstilindustrien og tekstilindustrisamfunnet på Berger fra 1879 fram til i dag. Samlingen består av noe produksjonsutstyr, merkantilt utstyr, utmerkelse, markedsføringsmateriale og en stor samling mønstre og tekstiler. Samlingen er derfor godt egnet til å fortelle om designhistorie generelt og produksjonslinjen spesielt når det gjelder jacquardvevde tekstiler. På dette området var tekstilindustrien på Berger ledende i norsk og europeisk sammenheng.

MARITIME SAMLINGER

Skipsbygging var en hjørnestein i næringslivet i Vestfold. Da store virksomheter i løpet av noen år på 1980-tallet ble nedlagt i Sandefjord, Tønsberg og Horten, startet museene i Vestfold, Høgskolen i Vestfold og Vestfold fylkeskommune «Prosjekt verft», en bergingsaksjon som tok sikte på å bevare gjenstander, arkiv og fotomateriale. Det ble også gjort omfattende fotodokumentasjon og intervjuer.

Seilskutetiden er rikt representert med skipsutstyr (navigasjon), spor etter diverse skipsyrker (seilmaker, tømmermann, kokk og matros), såkalt frivaktarbeid, ting mannskapet laget om bord på frivakter, og personlig utstyr. Fra perioden etter 1800 består samlingen av skipsmodeller, skipsutstyr og gjenstander fra skipsbygging.

I Vestfoldmuseenes samlinger finnes det også gjenstander fra industrivirksomhetene Corneliussen Mekaniske Verksted, Jotun Fabrikker og Sandefjord Skofabrikk.

HVALFANGSTENS REDSKAPER OG PRODUKTER

Hvalfangstfylket Vestfold er godt representert i samlingene. I tillegg til naturhistorisk materiale består samlingene av fangstredskaper, gjenstander knyttet til utrustning av båtene og produkter laget med utgangspunkt i råvarer fra hvalen.

Blant mangfoldet av produkter laget på hval finnes alt fra oljeprøver, oljeprodukter fra Jahres fabrikk og kosmetikk til skurebørster. Samlingen inneholder også eksempler på ulike former for hvaltann- og hvalørearbeider. Det finnes i tillegg en rekke gjenstander fra hval- og selfangst nært knyttet til Svend Foyn. Samlingen er på rundt 200 registrerte objekter og inneholder fangstredskaper, kanoner, harpuner og modeller.

VIDERE INNSAMLING

I arkivsektoren har vi i mange år hatt en målsetting om å sikre en helhetlig samfunnsdokumentasjon gjennom

GJENSTANDER PÅ NETTET: Vestfoldmuseenes gjenstander blir fotografert og publisert på digitaltmuseum.no. Den blå sveisemasken ble funnet på et sveiselager på Kaldnes mekaniske Verksted, den røde hjelmen i et garderobeskap ved Framnæs mekaniske Verksted – begge deler i forbindelse med «Prosjekt verft». De to siste bildene viser en radiosender merket «KOS III», produsert av Corneliussen mek. Verksted, og en seilmakerhanske fra samlingene etter Foreningen Larvik Sjøfartsmuseum. Alle foto: Mekonnen Wolday, Vestfoldmuseene.

bevaring av arkiver. I den siste museumsmeldingen, *Musea i samfunnet – Tillit, ting og tid* (Meld. St. 23 (2020–2021)), finner vi begrepet helhetlig samlingsutvikling. Museene blir med dette utfordret til å fange opp tendenser i samtiden og vår nære fortid og sørge for at samlingsutviklingen er dekkende med tanke på mangfold og representativitet.

Vestfoldmuseene oppdaterer nå sin plan for samlingsutvikling. Vi skal vedta nye strategier for innsamling og lage tiltak for inntak av nye gjenstander. I vurderingene som skal gjøres, er det naturlig å se på dokumentasjon av næringslivet i Vestfold. Å bevare enkelte gjenstander fra industri og annet næringsliv kan være et viktig supplement til arkiver og videodokumentasjon av produksjonsprosesser.

Teksten er et utdrag fra Vestfoldmuseenes samlingsplan (2014), del II Museumshistorikk og samlingsprofil, skrevet av Lise Emilie Talleraas.

Vestfoldmuseene har totalt 68 000 gjenstander, 27 kulturhistoriske bygninger og 1,2 millioner fotografier.

Innsamlingen av gjenstander i Vestfold kan sies å ha fulgt to linjer. Den ene er museer som har hatt en bredere tilnærming med vekt på kulturhistorie, den andre er samlinger som er konsentrert om spesielle næringer.

LES MER:

- Vestfoldmuseenes samlingsplan, del II Museumshistorikk og samlingsprofil
- «Musea i samfunnet – Tillit, ting og tid» Meld. St. 23 (2020–2021)
- Se også: digitaltmuseum.no/owners/VFM

På DigitaltMuseum kan du søke i mer enn 3,5 millioner objekter fra landets museer – inkludert Vestfoldmuseenes samlinger relatert til næringsliv. Her er et knippe ting laget i vår region.

Finn ut mer om hvert objekt ved å søke opp inventarnummeret.

MADE IN TØNSBERG

Modell eller vareprøve av kabel fra Scanrope, Tønsberg. År ukjent.

[Inventarnummer: FFV.00109, Vestfoldarkivet]

HMS I EN KASSE

Kassen ble funnet i sjauerbod på Kaldnes mekaniske Verksted i forbindelse med «Prosjekt verft». Innsamlingen fant sted etter nedleggelsen av verftsindustrien i Vestfold. Hullet nederst er til å dra ut ørevatt av. Ørevatten på sin side, skulle ble brukt til hørselsvern.

[Inventarnummer: VFTS.02107, Slottsfjellsmuseet]

MADE IN HOLMESTRAND

Fargeeloksert kaffekjele med bakelitthåndtak, ca. 1960. Designer er Oskar Sørensen

[Inventarnummer: HAM.01714, Aluminiummuseet]

MADE IN SANDEFJORD

Modell av boreriggen Drill-Star PF-106, Framnæs Mek. Værksted. Laget for rederiet Cariba Ships Corp. Ltd. i 1982

[Inventarnummer: SSJ.02548, Hvalfangstmuseet]

MADE IN BERGER

De fleste over 45 år husker vel disse gymsokkene? Men visste du at de ble produsert på Berger, av Bjarne Hansen trikotasje? Esken til dette paret viser en tegning av en familie fra 50-tallet der mannen i familien røyker pipe. Teksten forteller at de er av «beste kvalitet» og «FOR: turn, seiling, bading og i hjemmet». «Plast-sokken», som den ble kalt, kunne (heldigvis) vaskes som vanlige strømper. Foto: Camilla Ringstad Nordrum

[Inventarnummer: BMF.05115, Berger museum]

PUST I BAKKEN

Stol fra Corneliussen mek. Verksted, 1950–60-tallet.

[Inventarnummer: SA.03309, HvalfangstmuseetHR]

MADE IN LARVIK

Koppestell til barn fra ca. 1960. Miniatyrsettet ble produsert av Kepro AS på Langestrand i Larvik. Kepro sto for kjemisk produksjon, og bedriften støpte en lang rekke produkter i plast, slik som spann, såpekopper, eggeglass, tallerkener, teskjeer, river, baljer – og andre leker. Foto: Roger Berg

[Inventarnummer: HL.06230, Larvik Museum]

Hydroarkivene

- EN SKATTEKISTE AV MULIGHETER

Norsk Hydro-Elektrisk Kvælstofaktieselskab, senere kortet ned til Norsk Hydro og i dag bare Hydro, ble etablert 2. desember 1905. Mye kan fortelles fra denne historien, men ny kunnskap er vanskelig å oppdrive siden arkivene er underlagt delvis strenge klausuler. Hvilke muligheter finnes det, og hvordan skal man åpne opp arkivene for spennende forskning og formidling?

| TEKST: DAN ANDRÉ FISKUM VELLE, Norsk Industriarbeidermuseum |

I 2019 ble Det 8. norske arkivmøte avholdt i Oslo Kongressenter. Over 500 arkivarer og arkivinteresserte var påmeldt, og for meg personlig var det én presentasjon som skilte seg ut. På podiet fortalte representanter fra Amsterdam om det store og ambisiøse prosjektet The European Time Machine. Flere europeiske aktører er involvert i dette prosjektet, og fra Norge deltar blant andre Arkivverket. I mine notater noterte jeg det som kunne vært rene klikkag-net: «[Dersom] dette stemmer, vil vi snakke om et nytt paradigmeskifte i historiefaget!» Intet mindre! Men hva er det her snakk om, og hva har dette med Hydroarkivene å gjøre?

TIDSMASKIN TIL VERDENARVEN

Tidsmaskinen har vært et kjent populærkulturelt fenomen helt siden H.G. Wells myntet begrepet i sin novelle The Time Machine i 1895. Hvem har vel ikke drømt om å reise fram og tilbake i tid en eller annen gang i livet? Kort, og i aller høyeste grad veldig forenklet, forklart tar det europeiske prosjektet sikte på å utvikle en kunstig intelligens som skal føres med store mengder data for deretter å kunne rekonstruere fortiden basert på disse dataene.

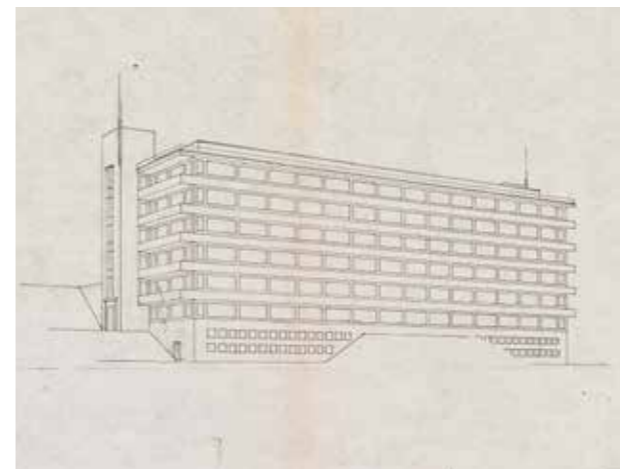
Jo mer data som kommer inn i den europeiske tidsmaskinen, desto mer presis vil rekonstruksjonen av fortiden være. Det er her arkivene til Hydro kommer inn. Notodden og Rjukan ble mer eller mindre bygget opp

av Hydro. Ikke bare fordi folk kom til disse stedene for arbeid, men også fordi bedriften sto bak store deler av byggeprosjektet som i dag gjerne går under benevnelsen Company Town. Tegningsarkivet etter denne virksomheten ligger i dag hos Norsk Industriarbeidermuseum. Se for deg hvilke muligheter det ville vært dersom Rjukan-Notodden Industriarv inngikk et samarbeid med The European Time Machine. Formidling i virtuell virkelighet, med grunnlag ikke bare i dokumenter og tegninger, men i fotografier, kunst, gjenstander, 3D-fotografier og så videre. Alt dette kunne mates inn i tidsmaskinen, og ved å ta på 3D-briller kunne du vandret rundt i gatene på tiden da industrien kom til bygda. Dette er et langsiktig foretak som ville involvert flere aktører. Men gode eksempler finnes. Se bare til Venezia og Amsterdam som har gjort noe lignende i forsøket på å dokumentere kulturarven.

FRAMTIDSOPTIMISME OG -PESSIMISME

I etterkant av foredraget under Det 8. norske arkivmøte hørte jeg noen kritiske røster snakke om det å bruke kunstig intelligens til å rekonstruere fortiden. Fortiden er noe flyktig, og man kan si lite håndfast. Det samme gjelder også for nåtiden, for hva er egentlig fortid og nåtid? Dessuten: Vil kunstig intelligens kunne rekonstruere fortiden slik den var? Dette er store spørsmål, men en kan undres om dette er det som er tenkt med prosjektet.

Målet har mange fasetter, og dersom man går inn på nettsiden til prosjektet, vil man se at det er et mangfold

TUNGTVANNSPRODUKSJON: Arkitekttegning av hydrogenfabrikken på Rjukan. Dette er bygget der tungtvannsproduksjonen under andre verdenskrig foregikk, og som i 1977 ble revet. Kan bygget i framtiden kanskje bli digitalt rekonstruert? Foto: NIA

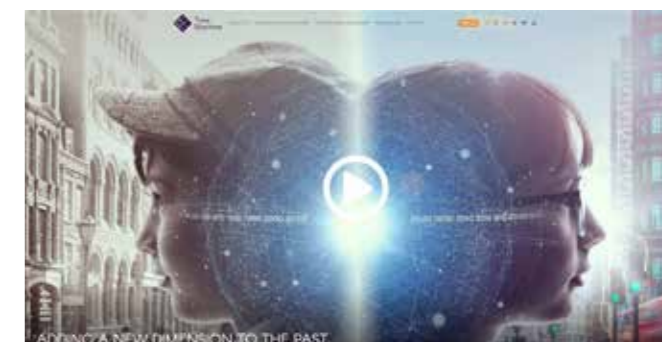
av lokale prosjekter i Europa med forskjellige målsetninger. Men det overordnede målet er å kunne forstå og formidle fortiden basert på bevart kulturhistorisk materiale, gjennom rekonstruksjoner. Kan man dermed stole på at det er en riktig gjengivelse av fortiden? Selvfølgelig ikke. Som med alt annet må kildekritikken stå høyt også her!

En annen kritikk var at historikernes arbeid simpelthen ikke kunne reduseres til binære koder som en kunstig intelligens deretter skulle analysere. Slike historiske undersøkelser er gjerne basert på flere års studier og kan ha en høy kompleksitet. Historikerens arbeid er essensielt i dette prosjektet, noe som også ble poengtert i foredraget, nettopp fordi den kunstige intelligensen har behov for å lære. Man vil for all del unngå en ny Tay-hendelse. I 2019 lanserte Microsoft den kunstig intelligente roboten Tay, som etter å ha kommunisert over Twitter i noen dager var blitt farget av kommentarene og mer eller mindre blitt rasist. Twitter-kontoen ble raskt slettet.

DEN DIGITALE FRAMTIDEN

Det er utfordringer knyttet til kunstig intelligens, men det er også uante muligheter! Nettopp Rjukan-Notodden Industriarv er et ypperlig eksempel på et fruktbart utgangspunkt for et slikt lokalt prosjekt. Mange av de originale fabrikkbyggene og bolighusene er bevart. Byene er rikt dokumentert, ikke bare gjennom arkitekttegninger, men også gjennom fotografier og beskrivelser. Men veien dit er lang, og det er mange skjær i

DIGITAL TIDSMASKIN: Skjermbilde fra nettsiden til The European Time Machine-prosjektet. Foto: timemachine.eu.

OM HYDROARKIVENE

Norsk Industriarbeidermuseum har fabrikkarkivene etter Rjukan og deler av arkivet etter Notodden. Arkivverket har resten av arkivet etter Notodden i tillegg til Hydros sentralarkiv. Arkivet på Rjukan inneholder mye vedrørende produksjonen, men også viktige kilder som ansettelseskort, byggetekniske tegninger og «konfidensielt» arkiv fra andre verdenskrig.

Rjukan-Notodden Industriarv ble skrevet opp på UNESCOs verdensarvliste i 2015. «Svarteboka», Rjukan Salpeterfabriker protokoll over avskjedigede arbeidere o.v. 1911, stammer fra Hydro Rjukans arkiver og er innskrevet på Norges dokumentarv.

sjøen. Et slikt prosjekt krever støtte fra forvaltningsnivå, det må ha en forankring i lokalmiljøet, og næringslivet må være involvert. For ikke å snakke om Hydro, der det må reforhandles nye avtaler.

Dette er bare et eksempel på hva slags potensial som finnes i arkivene, og dette er på ingen måte noen konkret plan fra museets side. I stedet er dette en artikkel om mulighetene som oppstår når humaniora og teknologi flettes sammen.

VIDERE LESNING:

- Borgan, E. (2019) Kunstig intelligens blir mannssjåvinistiske rasister. Hva kan vi gjøre for å stoppe det?
- nettsiden til The European Time Machine timemachine.eu

NYVINNING: Hengeren fra Isachsen ble for første gang demonstrert i Larviks gater. Fotograf: J. E. Ludvigsen, Larvik.

LARVIKSMANN revolusjonerte TREKKVOGNTEKNIKKEN

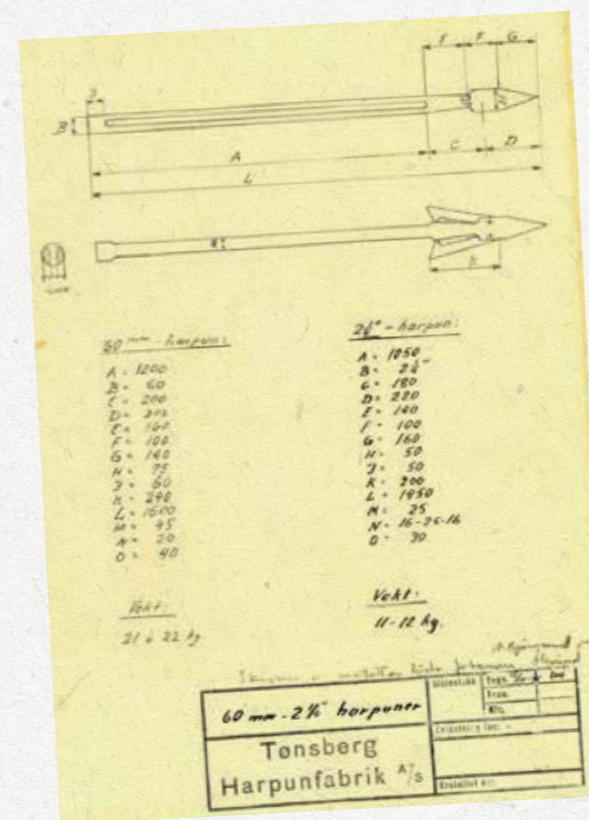
Blant industriarkivene i Vestfoldarkivet finner vi arkivet etter verkstedet til Ludvik Isachsen – gründeren fra Larvik som stod for mange praktiske oppfinnelser, særlig innenfor transportsektoren.

Isachsen hadde lite formell utdanning, men viste fra tidlig alder av stor interesse for teknikk og konstruksjonsarbeid. Etter å ha vært til sjøs, der han arbeidet sammen med maskinisten, fikk han jobb ved Corneliusens Mekaniske Verksted som 20-åring. Han sparte opp penger slik at han fikk kjøpt seg nødvendig teknisk utstyr og verktøy til å etablere sitt eget firma.

Det begynte i 1915 i en liten fiskebu nede ved elveutløpet i Larvik – der installerte han seg med verktøyet sitt og fikk med seg broren Gotfred, som hadde arbeidet på et bilverksted i Christiania. Senere kom en tredje bror, Arnt, også inn i firmaet. Brødrene drev fra starten av med reparasjon av båtmotorer og biler. Mens de to brødrene etter hvert etablerte seg med egne virksomheter, drev Ludvik verkstedet videre og utvidet med nye bygg. Antallet arbeidsfolk lå jevnt over på 30–40 mann.

Isachsen revolusjonerte trekkvognteknikken, og oppfinnelsen hans vakte oppsikt også utenfor landets grenser. Han ble nemlig spesielt kjent for sin sporende tilhenger. Da bilen kom på begynnelsen av 1900-tallet, var tilhengere et problem. Det var nærmest umulig å kjøre med henger på svingete veier, inntil Isachsen konstruerte en tilhenger som fulgte i trekkvognens hjulspor. Hele sitt yrkesaktive liv eksperimenterte Ludvik Isachsen med ulike tekniske innretninger, og han fikk patent på en rekke praktiske oppfinnelser. Han hadde særlig sans for å søke de beste løsningene som skulle gjøre tungt arbeid lettere for «sliterne». Ludvik Isachsen ble også kjent for tømmertilhengere, lasteparater og lunnevinser. Hans innsats betydde mye for skogbruksnæringen. Videre drev verkstedet blant annet med produksjon av rutebilkarosserier, sparkstøttinger og snøpløger. Sistnevnte oppfinnelse hadde den viktige egenskapen at den kunne kaste snøen langt vekk fra veien, noe som hadde vært en mangel ved de tidligere snøpløgene.

[Arkivet A-2343 - Pa 1129 - Tønsberg Harpunfabrikk AS, Vestfoldarkivet]

TØNSBERG HARPUNFABRIK AS

Selskapet Tønsberg Harpunfabrikk AS ble stiftet 6. november 1912. Produksjonen ble lagt til ingeniør Søren Lorentz Christensens gamle fabrikkbygninger på Revodden, ytterst på Kaldnes.

Produksjonen ble utvidet med støperiproduksjon i 1915. Etter problemer og nedgangstider ble harpunfabrikken et datterselskap av Kaldnes mek. Verksted. På midten av 1900-tallet flyttet virksomheten til Jarlsø, og etter en fusjonering ble endret til Jarlsø Fabrikker AS. Også dette arkivet befinner seg i Vestfoldarkivet.

[Arkivet A-2343 - Pa 1129 - Tønsberg Harpunfabrikk AS, Vestfoldarkivet]

I Vestfoldmuseene oppbevares en stor samling privatarkiver som direkte eller indirekte kan knyttes til den moderne norske kommersielle storhvalfangsten. Hvalfangstarkivene er et unikt kildemateriale både lokalt, nasjonalt og internasjonalt, og er del av Norges dokumentarv.

SKIFT OFTE SÅ ER DE HELT SIKKER...

For perioden 1966–70 laget bindprodusenten SABA en detaljert prognose for salg av bind og tamponger. «Vi lever i en ulvetid, med hard konkurranse innen produsentleddet i de fleste bransjer», kan vi lese i arkivet. Bindet SABA 20 ble i 1967 beregnet til å få en markedsprosent på 33 prosent, og i annonsekampanjen for dette produktet ser vi at det anbefales 20–25 skift per menstruasjonsperiode: 5–7 de første døgnene og deretter 2–3 de påfølgende.

En slik tekst kan selvfølgelig sees som et salgsmestret for å få kvinner til å handle riktig mange bindpakker, men SABA drev også med en form for folkehelseopplysning som gikk hånd i hånd med det kommersielle. Gjennom undervisningskampanjer rettet mot skolen og helsevesenet fikk kvinner kunnskap om kroppslige prosesser og intimstell. Noe av dette kommer også frem i annonsene, slik vi ser her.

Vestfoldarkivets formidlingsopplegg «Dronningen av SABA» er rettet mot ungdom og ser nærmere på tabu-historie knyttet til menstruasjon og bruk av bind.

[Arkivet A-1050 - Pa 46 - Sca Mølnlycke AS, Vestfoldarkivet]

Aluminium

VÅR TIDS METALL

Aluminiummuseet i Holmestrand er det eneste i landet som forteller om den rike norske tradisjonen for videreforedling av aluminium.

| TEKST: HEIDI MEEN, Vestfoldarkivet |

Aluminium er Norges tredje største eksportvare og har vært helt avgjørende for moderniseringen av landet vårt. Lettmetallet omgir oss på alle kanter: i bygninger, båter, fly, biler, husholdningsmaskiner, emballasje, datamaskiner, mobiltelefoner og oppbevaring av mat og drikke.

20-ÅRS JUBILANT

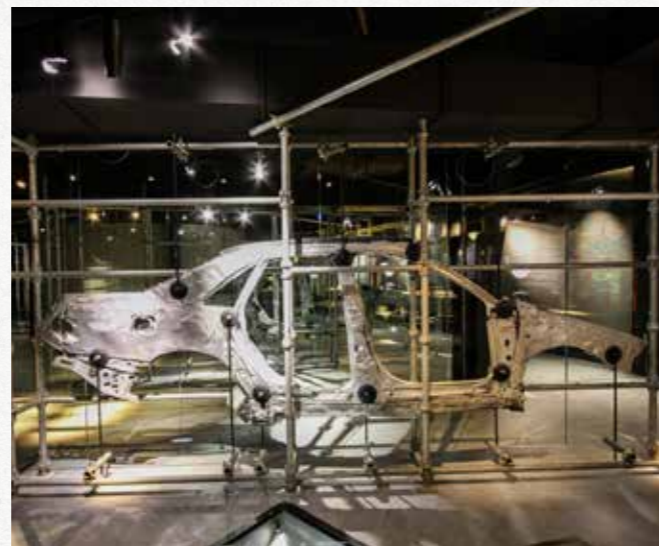
Aluminiummuseet feirer 20 år i 2022. Museet kom i stand etter initiativ fra bedriftens kulturvalg og tidligere ansatte på Hydro Holmestrand, nå Speira Holmestrand. I ryggen hadde de bedriftsledelsen, fagforeningene og pensjonistforeningen. Etter kort tid var Nord-Jarlsbergmuseene engasjert til å lage rammene til en plan for samlingen bestående av fotografier, et rikholdig arkiv- og filmmateriale og en rekke gjenstander, særlig kjøkkentøy merket Høyang. Bedriften var i sin tid landets største kjøkkentøyfabrikk. Museet ble åpnet i forbindelse med Holmestrands 250-årsjubileum.

NY UTSTILLING

I 2019 åpnet Aluminiummuseet i Holmestrand en flott, ny utstilling om det viktige metallet. Utstillingen befinner seg i et grenseland mellom historie, museumsformidling, design og kunst. Konservator Kristin Skjelbred står bak utstillingen og har blant annet samarbeidet tett med kunstneren Arne Nilsskog.

Den nye utstillingen gir innblikk i metallens bruksområder, egenskaper og livssyklus og produktutviklingen – fra industrieventyrets spede begynnelse og fram til dagens høyteknologiske virksomhet. Også bærekraftig utvikling og miljøproblematikk er sentrale tema.

FOTO: Roy Stranna, Aluminiummuseet

SAMLINGER I VESTFOLDMUSEENE

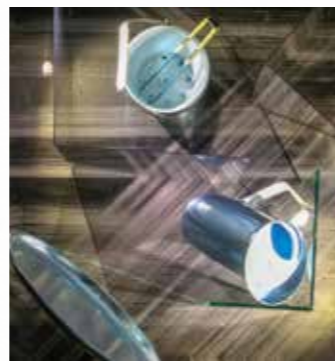
I samlingen finner vi ca. 30 000 fotografier, filmer og videoer. Det er blant annet bilder fra fabrikken, av arbeidere, arbeidsprosesser og produkter. Av gjenstander finner vi Høyang-produkter, utstyr, verktøy og annet som forteller ulike sider av bedriftshistorien. Fotografiene finner du på Vestfoldmuseenes fotoweb (søk opp Nordisk Aluminium), mens gjenstander fra samlingen er fotografert og delt på digitalmuseum.no/owners/HAM.

Arkivet har senere blitt overført til Vestfoldarkivet, og arkivkatalogen er tilgjengelig på Arkivportalen: *A-1821 - Pa 708 - Hydro Aluminium Rolled Products AS*.

ALUMINIUMMUSEET I HOLMESTRAND

er det eneste i landet som forteller om den rike norske tradisjonen for videreforedling av aluminium.

Besøksadresse
Aluminiummuseet
Weidemanns gate 8
3080 Holmestrand

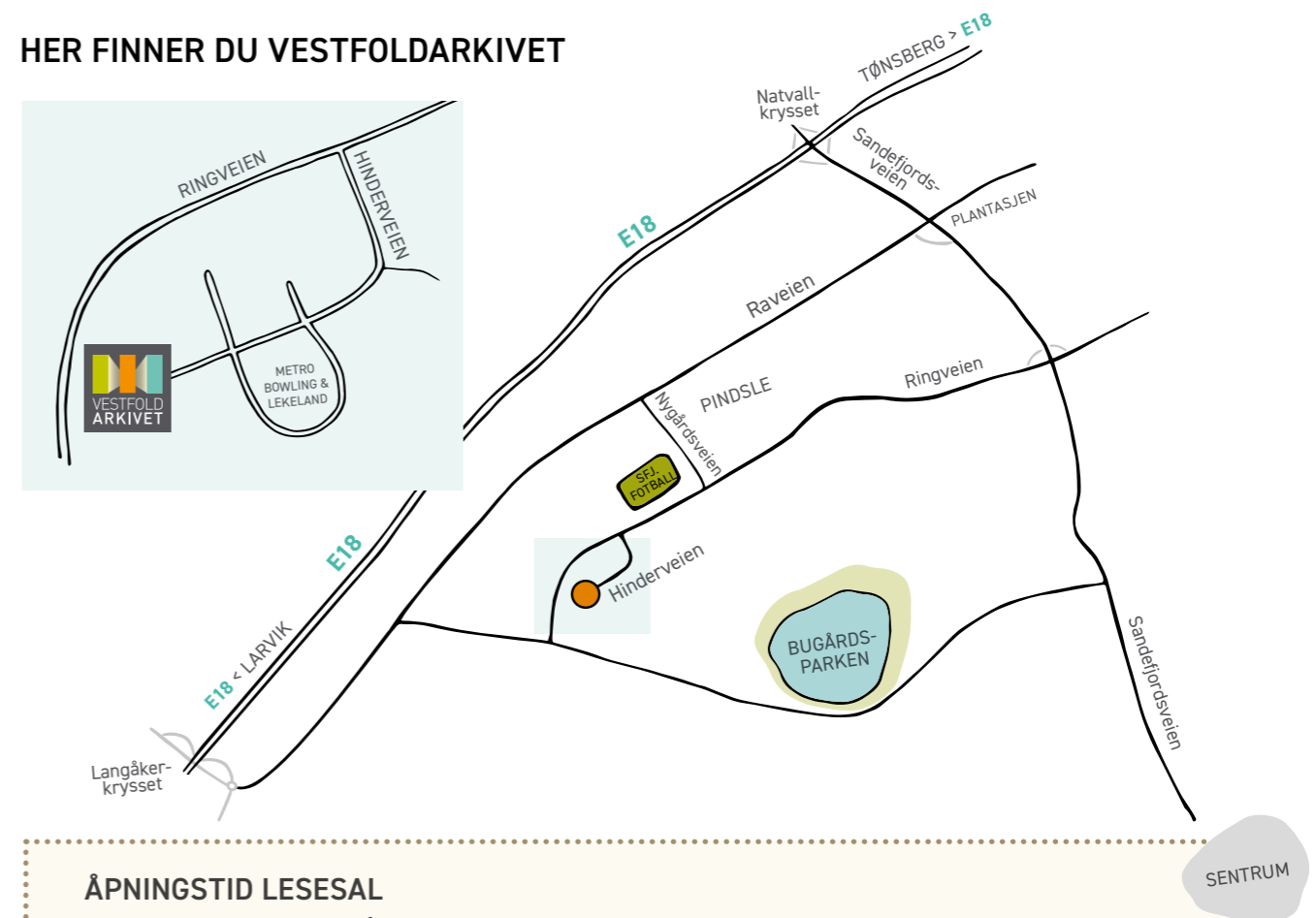
SPAR PÅ STRØMMEN

Etter andre verdenskrig fikk flere innlagt strøm, men elektrisk oppvarming var sjelden kost og en svært kostbar energikilde. Eidsfoss verk skapte derfor en moderne parafinbrenner som lignet på de gode, gamle støpovnsmodellene. Annonsen fra 1956 viser SPAR-brenneren «Askepott», Eidsfoss verks modell nr. 170, med parafinbrenner installert i brennkammeret, som bidro til å holde strømregningen nede. Med den ble man «sikret en jevn og økonomisk varme fra høst til vår». Dette varmet sikkert godt i en økonomisk husmors hjerte.

[Kilde: Jernverket Eidsfoss og annonse i Arbeiderbladet 1956]

HER FINNER DU VESTFOLDARKIVET

ÅPNINGSTID LESESAL

Vestfoldarkivets lesesal har åpnet hver **onsdag kl. 9-15** – og ellers etter avtale. I tillegg har vi langåpent noen onsdager hvert halvår. Se datoer på nettsiden vår.

Det er lurt å kontakte oss på forhånd: vestfoldarkivet@vestfoldmuseene.no
Da kan vi finne frem til det du måtte være interessert i – eller henvise deg til en annen arkivinstitusjon om nødvendig.

TIDEN SOM GIKK – OG DET SOM BEVARES

Fasadebekledning av aluminium på bygg. Detaljer av fasaden og gaten sett fra ovenfra.

Fotograf ukjent. År: 1945-1950

Aluminiummuseet

CC BY-SA

For oss og fremtiden

ET MAGASIN UTGITT AV